

І. Головаха

ПРО МИРНИЙ
І НЕМИРНИЙ
ШЛЯХИ
ПЕРЕХОДУ
ДО СОЦІАЛІЗМУ

ДЕРЖПОЛІТВИДАВ УРСР

І. ГОЛОВАХА

ПРО МИРНИЙ
І НЕМИРНИЙ ШЛЯХИ
ПЕРЕХОДУ
ДО СОЦІАЛІЗМУ

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО
ПОЛІТИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ УРСР
Київ 1961

В брошурі розповідається про мирний і немирний шляхи переходу до соціалізму в сучасних умовах, підано критиці спроби ревізіоністів і догматиків перекрутити ленінську теорію соціалістичної революції, вихолостити її революційний зміст.

Розраховано на широке коло читачів.

Відзиви і побажання надсилайте на адресу: м. Київ, Володимирська, 42, Держполітвидав УРСР.

Минуло сорок чотири роки відтоді, як залп легендарної «Аврори» провістив світові початок нової, соціалістичної епохи в історії, епохи, яку відкрив російський пролетаріат на чолі з Комуністичною партією, керованою Володимиром Іллічем Леніним. Менш як через три десятиліття, за дуже незначний щодо тривалості історичний період, соціалізм вийшов за рамки однієї країни. Утворилась світова система соціалістичних держав. Світ зазнав докорінних змін. Людство вступило широким фронтом у нову епоху свого історичного розвитку.

Основним змістом цієї епохи став перехід від капіталізму до соціалізму, що почався Великою Жовтневою соціалістичною революцією. Найхарактерніші особливості сучасної епохи полягають у боротьбі двох протилежних суспільних систем — капіталізму, що все більше і більше занепадає, і соціалізму, який весь час посилюється, в перемозі соціалістичних і національно-визвольних революцій, у зруйнуванні підвалин імперіалізму, в тому числі його колоніальної системи, в торжестві соціалізму і комунізму у всесвітньому масштабі. Світова соціалістична система перетворюється нині у вирішальний фактор розвитку людського суспільства.

Процес загибелі старого світу, оснований на гнобленні та експлуатації людини людиною, відбувається невідворотно і в дедалі швидшому темпі.

В світі немає таких сил, які б змогли спинити поступальний рух людства до комунізму. Відомо, що внутрішня і міжнародна буржуазія в свій час сподівалась, що їй вдасться потопити в крові Жовтневу соціалістичну

революцію, як це було зроблено в 1871 році з Паризькою Комуною. Але робітничий клас, трудящі молоді Радянської республіки під керівництвом Комуністичної партії в титанічній боротьбі розгромили білогвардійську контрреволюцію та іноземну імперіалістичну інтервенцію.

Захисники старого світу мріяли про те, що радянський народ натрапить на непереборні труднощі в господарському і культурному будівництві і, здавлений кільцем економічної блокади, воєнного та дипломатичного тиску з боку могутніх на той час буржуазних держав, попросить пощади і повернеться в лоно капіталізму. Але радянський народ, керований створеною і випестованою великим Ленінін партією, відбудував народне господарство, зруйноване за роки імперіалістичної і громадянської воєн, здійснив індустріалізацію країни, колективізацію сільського господарства і культурну революцію.

Побудувавши перше в світі соціалістичне суспільство, Країна Рад вступила в економічне змагання з найрозвинутішими країнами капіталізму.

Вбачаючи в успіхах молоді Радянської держави смертельну небезпеку для власного існування, деградуєчий світ гноблення та експлуатації вирішив зупинити хід історичного розвитку. Мілітаристська машина фашистської Німеччини, ударної сили імперіалізму, була обрушена на Союз Радянських Соціалістичних Республік. Але закони історії і воля визволеного від рабства народу виявились сильнішими за грубу воєнну силу завойовників. Радянський народ під керівництвом Комуністичної партії розгромив загарбників і з величезною енергією взявся за ліквідацію тяжких наслідків війни, дальше піднесення народного господарства, за побудову комуністичного суспільства.

Не справдились надії капіталістів та їх правосоціалістичних прислужників і на те, що їм вдасться заступити шлях соціалістичним революціям в Європі та Азії або, принаймні, загальмувати економічне і політичне зростання соціалістичних держав. Революційні процеси охопили не тільки європейські і азійські країни, але й країни Африки і Латинської Америки, які вважалися раніш оплотом капіталізму.

Всі ці всесвітньо-історичні перемоги здобуто завдяки героїчній боротьбі робітничого класу, трудящих мас, ке-

рівництву комуністичних і робітничих партій, животворній силі безсмертних ідей марксизму-ленінізму.

Створене на основі узагальнення багатющого досвіду міжнародного робітничого руху і досягнень науки, загартоване в запеклих сутичках з силами старого світу вчення марксизму-ленінізму завжди служило і нині служить немеркнучим маяком, який освітлює шлях людству, що визволяється від капіталістичного рабства. Однією з найважливіших складових частин марксизму-ленінізму є теорія соціалістичної революції — вчення про неминучу загибель капіталізму, про шляхи і форми переходу до соціалістичного суспільства. Після Володимира Ілліча Леніна це вчення всебічно розвивалося і зараз розвивається учнями Леніна, комуністичними і робітничими партіями. Великим вкладом у теорію наукового комунізму, зокрема в теорію соціалістичної революції, є рішення XX і XXI з'їздів КПРС і найважливіші документи міжнародного комуністичного та робітничого руху, особливо Декларація Народи представників комуністичних і робітничих партій соціалістичних країн (1957 р.) та Заява Народи представників комуністичних і робітничих партій (1960 р.).

Ці програмні документи творчого марксизму-ленінізму визначили принципальні позиції міжнародного комуністичного руху в найважливіших питаннях сучасності, в тому числі і в питанні про шляхи переходу від капіталізму до соціалізму, і у величезній мірі сприяли об'єднанню зусиль комуністичних і робітничих партій у боротьбі за мир, демократію і соціалізм. Вони є бойовим прапором і керівництвом до дії для всього міжнародного комуністичного руху.

В чому ж полягає зміст і революційно-практичне значення марксистсько-ленінських положень про шляхи переходу капіталістичних країн до соціалізму?

Відповідь на це питання ми й постараємось дати в цій брошурі.

СОЦІАЛІСТИЧНА РЕВОЛЮЦІЯ — ЗАКОН ПЕРЕХОДУ ВІД КАПІТАЛІЗМУ ДО СОЦІАЛІЗМУ

Теорія соціалістичної революції, створена К. Марксом і Ф. Енгельсом і розвинута далі в нових історичних умовах В. І. Леніним, є однією з найважливіших складових частин наукового комунізму. Виникнення цієї теорії було закономірною відповіддю на потреби історичного розвитку, породжені самим капіталістичним способом виробництва. В надрах капіталізму визрівають як об'єктивні, так і суб'єктивні передумови, необхідні для його революційного знищення, для переходу до вищої, справедливої людської форми суспільного життя — соціалізму і комунізму.

Вчення марксизму-ленінізму про соціалістичну революцію ґрунтується на гранітному теоретичному фундаменті історичного матеріалізму — науки про найзагальніші закони суспільного розвитку. На базі матеріалістичного розуміння історії основоположники наукового комунізму вперше довели, що соціальні революції являють собою закономірне явище, яке підготовляється самим об'єктивним ходом історичного розвитку, що вони є єдиною можливою формою переходу від однієї суспільно-економічної формації до іншої в умовах, коли суспільство розвивається в полярних протилежностях, якими є антагоністичні класи. Якщо домарксівські соціологи дивились на революції як на якесь «відхилення» від «нормального» шляху історичного розвитку, порівнюючи їх із свого роду стихійними лихами і шукаючи причини цих «лих» у помилках політичних діячів або приписуючи їх «руйнівному інстинктові» мас, то марксизм відкрив об'єктивні основи цього суспільного явища. Він викрив повну

неспроможність ідеалістичних шукань причин тих чи інших суспільних явищ у сфері свідомості, вказав на необхідність розгляду передусім їх матеріальної основи, що корениться у виробничій діяльності людей.

Соціальна революція завжди і за всяких умов має свою економічну основу в характері взаємовідношень продуктивних сил і виробничих відносин, як двох сторін способу виробництва, що лежить в основі суспільного життя. На певному ступені свого розвитку, писав Маркс, матеріальні продуктивні сили суспільства заходять у суперечність з існуючими виробничими відносинами, або — що є тільки юридичним виразом останніх — з відносинами власності, всередині яких вони досі розвивались. З форм розвитку продуктивних сил ці відносини перетворюються в їх кайдани. Тоді настає епоха соціальної революції¹.

В самій економічній основі життя суспільства, яка пояснює сутність та основні особливості всіх явищ суспільно-політичного і духовного роду, суперечності виявляються зовні у вигляді конфлікту між протилежними класами, один з яких, реакційний клас, намагається зберегти історично віджилі виробничі відносини, а другий, прогресивний, знищити їх з тим, щоб створити необхідні умови для дальшого поступального розвитку суспільства. Революція є вищим проявом класової боротьби, закономірним завершенням останньої.

Однак революція не є автоматичний продукт дії цих суперечностей. Ми знаємо, що певні виробничі відносини закріплюються пануючим класом за допомогою апарату його політичного панування — держави, що стоїть на варті цих відносин. Тому класова боротьба за зміну виробничих відносин завжди перетворюється в боротьбу політичну, в боротьбу за завоювання пригнобленим класом політичної влади, яка використовується ним для створення нового суспільного ладу. Ось чому основним питанням всякої соціальної революції є питання про владу. Це питання, як відомо, ставиться по-різному — в залежності від типу і характеру революції. Проте для всякої революції воно є основним. «Перехід державної влади з рук одного в руки іншого *к л а с у*, — писав Ленін, — є перша, головна, основна ознака *революції* як у

¹ Див. К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 13, стор. 7.

строغو-науковому, так і в практично-політичному значенні цього поняття»¹.

Виникнення соціальної революції передбачає певну сукупність як об'єктивних, так і суб'єктивних умов. Свідченням того, що необхідність революції об'єктивно назріла, є виникнення революційної ситуації, що являє собою не що інше, як сукупність умов, які створюють можливість революції. Ленін вказував на такі основні ознаки революційної ситуації: «1) Неможливість для пануючих класів зберегти в незміненому вигляді своє панування; та чи інша криза «верхів», криза політики пануючого класу, яка створює розколину, що в неї проривається невдоволення й обурення пригноблених класів. Для настання революції звичайно буває недосить, щоб «низи не хотіли», а потрібно ще, щоб «верхи не могли» жити по-старому. 2) Загострення, вище від звичайного, злиднів і бідувань пригноблених класів. 3) Значне підвищення, в силу зазначених причин, активності мас, які в «мирну» епоху дають себе грабувати спокійно, а в бурхливі часи приводяться, як усією обстановкою кризи, *так і самими «верхами»*, до самостійного історичного виступу»². Без цих об'єктивних змін, які не залежать не тільки від волі окремих груп і партій, але й від окремих класів, вказував Ленін, революція неможлива.

Разом з тим слід відзначити, що революційна ситуація є лише необхідною, але недостатньою умовою виникнення революції. Про це свідчить увесь історичний досвід. Наприклад, революційна ситуація існувала в 60-х роках ХІХ століття в Німеччині, в 1859—1861 та 1879—1881 роках в Росії. Проте революцій у цей час, як відомо, не було. Це пояснюється тим, що, поряд з об'єктивними факторами, для революції потрібні також необхідні суб'єктивні передумови. Такою передумовою є передусім готовність і здатність передового класу на революційні масові дії, що можуть зруйнувати стару політичну оболонку суспільства, повалити старий реакційний уряд, який, як зауважує Ленін, навіть в епоху криз не впаде, коли його не упустять.

Обґрунтовуючи історичну необхідність докорінних суспільних перетворень, класики марксизму-ленізму сво-

¹ В. І. Ленін, Твори, т. 24, стор. 23—24.

² В. І. Ленін, Твори, т. 21, стор. 181.

ім вченням про об'єктивні та суб'єктивні фактори революції розкрили складність здійснення цих перетворень. Особливо це стосується революції, яку здійснює робітничий клас в ім'я знищення капіталізму і побудови соціалістичного суспільства.

Застосувавши діалектико-матеріалістичну методологію, зокрема історичний матеріалізм, до аналізу буржуазного суспільства, основоположники марксизму створили теорію про неминучість соціалістичної, пролетарської революції як форми переходу від капіталізму до соціалізму. Маркс і Енгельс відкрили об'єктивні закони розвитку капіталістичного суспільства, викрили його суперечність між суспільним характером праці і приватною формою привласнення, що зумовлює собою всі інші суперечності капіталізму, які конкретно виявляються в кризах, анархії виробництва, безробітті, війнах і т. д. Антагоністичні суперечності в сфері капіталістичного способу виробництва, тобто між продуктивними силами, що небачено зросли, і давно віджилими виробничими відносинами, створюють об'єктивну економічну основу соціалістичної революції. Соціалістична революція є необхідним і закономірним результатом розвитку капіталізму.

Винятково важлива заслуга основоположників марксизму полягає в тому, що вони вказали на соціальну силу, здатну здійснити соціалістичну революцію. Такою силою є робітничий клас, революційність якого зумовлена тим місцем, яке він займає в системі капіталістичного виробництва. Обґрунтувавши всесвітньо-історичну роль пролетаріату як могильщика капіталізму і будівника нового суспільного ладу, основоположники марксизму вказали на конкретні шляхи та засоби перетворення стихійної боротьби пролетаріату в свідому боротьбу за знищення капіталізму, на необхідність поєднання соціалізму з робітничим рухом, тобто внесення в робітничий рух соціалістичної свідомості, що практично може бути здійснено лише на основі створення самостійної політичної партії робітничого класу. Маркс і Енгельс дали основні ідеї про пролетарську партію як авангард робітничого класу.

Класики марксизму схарактеризували основні завдання соціалістичної революції, вказали на її специфіку — як революції, що покликана здійснити докорінний

перелом у суспільному житті, тобто знищити матеріальну основу соціальної нерівності, експлуатацію людини людиною. Вони обґрунтували необхідність попереднього завоювання робітничим класом політичної влади, встановлення диктатури пролетаріату як необхідної умови соціалістичного перетворення суспільства.

Хоч попередні соціальні революції і розрізнялись за своїм типом і характером, за змістом і глибиною здійснюваного ними перевороту в суспільних відносинах, проте всі вони мали одну спільну рису — збереження приватної власності, гноблення та експлуатації людей.

Соціалістична ж революція докорінно відрізняється від усіх революцій, що мали місце в історії, насамперед тим, що вона покликана здійснити найглибші перетворення в усій сфері суспільних відносин, знищити експлуатацію людини людиною і створити умови для побудови безкласового суспільства. Якщо в результаті попередніх, несоціалістичних революцій змінювалася лише форма експлуатації, форма панування і підкорення, то пролетарська революція знищує саму соціальну основу класової нерівності — приватну власність на знаряддя і засоби виробництва. Це зумовлює її специфічні риси.

Однією з таких рис є те, що попередню умову соціалістичної революції становить завоювання пролетаріатом політичної влади. Тільки завоювавши владу, пролетаріат може розпочати соціалістичні перетворення. Буржуазні економічні відносини складаються стихійно в надрах феодалізму, тому що за своєю економічною основою, як відносини приватновласницькі, вони принципіально не відрізняються від відносин феодальних. Економічні ж відносини соціалізму, передбачаючи знищення приватної власності як основи соціальної нерівності, не можуть стихійно скластись у надрах капіталізму. Ось чому завоювання буржуазією політичної влади виступає лише політичним закріпленням капіталістичних економічних відносин, які вже склалися, в той час як завоювання влади робітничим класом є лише початком створення соціалістичних відносин.

Це найважливіше питання — про завоювання пролетаріатом політичної влади, про встановлення диктатури робітничого класу — є головним питанням соціалістичної революції, бо пролетарська диктатура виступає як головне знаряддя революційного перетворення суспіль-

ства і без неї соціалістичний переворот не може досягти своєї мети.

Величезна заслуга дальшого розвитку марксистського вчення про соціалістичну революцію, заслуга створення нової теорії соціалістичної революції належить В. І. Леніну.

На основі аналізу закономірностей розвитку капіталізму свого часу основоположники марксизму висунули ідею про можливість одночасної перемоги соціалістичної революції в усіх або в більшості найрозвинутіших країн. Цей висновок був правильний для тих конкретно-історичних умов, в яких жили Маркс і Енгельс, тобто для періоду домонополістичного капіталізму; він відіграв дуже важливу роль у розвитку міжнародного робітничого руху. У новий період, в умовах імперіалізму, реальної можливості одночасної перемоги революції в усіх країнах не було. В цей період необхідно було далі розвинути марксистську теорію соціалістичної революції з тим, щоб озброїти робітничий клас, створити об'єктивні можливості для перемоги революції спочатку в кількох країнах або навіть в одній, окремо взятій, країні.

Теоретичним виразом умов суспільного розвитку в епоху імперіалізму, що змінилися, стала ленінська теорія соціалістичної революції, в якій дістали свій всебічний розвиток основні ідеї Маркса і Енгельса про революцію і в якій розв'язані нові, висунуті життям питання соціалістичної перебудови суспільства.

Імперіалізм переріс у всесвітню систему фінансового гноблення і колоніального гніту, перетворившись, таким чином, у капіталізм паразитичний, загниваючий, вмираючий. Він привів не тільки до того, що революція стала практичною неминучістю, але й до того, що створились сприятливі умови для прямого штурму капіталізму в одній з найслабших його ланок. Спираючись на вчення марксизму, В. І. Ленін дав глибоко науковий аналіз економічної і політичної суті імперіалізму, його закономірностей і назрілих суперечностей, а також показав умови його неминучої загибелі.

Володимир Ілліч довів, що панування монополій, для яких характерний високий ступінь усупільнення виробництва, не виключає капіталістичної конкуренції, запеклої боротьби за ринки збуту і сфери прикладення капіталу. Більше того, воно вкрай загострює суперечності

капіталізму і свідчить про те, що об'єктивно капіталізм дозрів для заміни його більш високим суспільним ладом — соціалізмом. Виходячи з аналізу об'єктивних умов і тенденції розвитку монополістичного капіталізму, Ленін зробив висновок про те, що імперіалізм є передоднем соціалістичної революції.

Властиві імперіалізові суперечності за самою своєю природою не можуть не викликати крайнього загострення революційної ситуації. Імперіалізм, як ми знаємо, характеризується неподільним пануванням монополій, фінансового капіталу і монополістичних фінансових клік, що веде до посилення реакції та загнивання буржуазної демократії. Він пов'язаний з вивозом капіталу до джерел сировини, з крайнім загостренням боротьби за монопольне володіння сферами прикладення капіталу, з боротьбою за переділ уже поділеного світу. Ця боротьба породжує імперіалістичні грабіжницькі війни, які ведуть до ослаблення позицій імперіалізму, до створення реальних передумов для перемоги пролетарської революції. Нарешті, імперіалізм якнайжорстокіше експлуатує сотні мільйонів трудящих колоній і залежних країн з метою одержання надприбутків. Але з проникненням капіталу в колонії там починається розвиток промисловості, виникає робітничий клас, народжуються кадри національної інтелігенції, пробуджується національна самосвідомість, посилюється визвольний рух. Посилення національно-визвольного руху підриває позиції імперіалізму, потрясає всю систему світового капіталізму, перетворює колонії і залежні країни в резерв пролетарської революції.

Показавши об'єктивні передумови соціалістичної революції, що склалися в епоху імперіалізму, Ленін обгрунтував питання про умови і перспективи її розвитку, створив теорію про можливість перемоги соціалізму спочатку в одній або в кількох країнах. Наріжним каменем нової теорії соціалістичної революції є відкритий Леніним закон нерівномірності економічного і політичного розвитку капіталістичних країн в епоху імперіалізму. Внаслідок конкретно-історичних умов окремі капіталістичні країни вириваються вперед, випереджаючи інші країни в економічному відношенні. Так було, наприклад, із Сполученими Штатами Америки, які в другій половині XIX століття випередили найрозвинутішу на той час

Англію, або, скажімо, з Німеччиною, яка випередила Францію, і т. ін. Нерівномірність політичного розвитку характеризується встановленням в капіталістичній країні більш прогресивного, порівняно з іншими капіталістичними країнами, політичного ладу, посиленням класових суперечностей, зростанням класової самосвідомості та політичної організованості пролетаріату, здатністю його повести за собою маси. «Нерівномірність економічного і політичного розвитку,— писав В. І. Ленін у статті «Про лозунг Сполучених Штатів Європи»,— є безумовний закон капіталізму. Звідси виходить, що можлива перемога соціалізму спочатку в небагатьох або навіть в одній, окремо взятій, капіталістичній країні»¹. Хоч для революції визріли всі більш-менш розвинуті капіталістичні країни, перемога соціалістичної революції в умовах імперіалізму може бути лише результатом прориву ланцюга імперіалізму в його найслабшій ланці.

Глибоке вивчення всієї сукупності суперечностей імперіалізму і конкретних умов розвитку різних країн дало Леніну можливість зробити висновок про те, що найслабшою ланкою в ланцюгу міжнародного імперіалізму, вузловим пунктом його суперечностей була Росія, що саме в ній були всі необхідні як об'єктивні, так і суб'єктивні умови для перемоги соціалістичної революції. Перетворення Росії у вузловий пункт суперечностей імперіалізму зумовлене як своєрідністю того місця, яке вона займала в системі світового капіталізму, так і особливостями пролетарського етапу визвольного руху та роллю створеної Леніним Комуністичної партії в боротьбі за життєві інтереси робітничого класу, за його визволення від самодержавно-поміщицького і капіталістичного гніту.

Ленінська теорія соціалістичної революції, одним з наріжних каменів якої є нова настанова в питанні про співвідношення між буржуазною та соціалістичною революціями, теорія, за якою перехід від капіталізму до соціалізму є закономірним процесом послідовного відпадиння все нових і нових країн від світової капіталістичної системи і переходу їх на шлях соціалізму, дістала своє застосування і підтвердження в досвіді історичного розвитку. Створення і величезні успіхи світової соціалістичної системи — блискуче підтвердження цього.

¹ В. І. Ленін, Твори, т. 21, стор. 300.

Зокрема, підтвердились положення Леніна про різночасність переходу різних країн до соціалізму, про інтернаціональний характер соціалістичних революцій, що становлять ланки єдиного процесу переходу від капіталістичної формації до комуністичної, про міжнародне значення їх як бази і оплоту світової соціалістичної революції.

В сучасних умовах, коли сталася докорінна зміна у співвідношенні сил на світовій арені на користь соціалізму, коли відбулись грандіозні зрушення в економічному, соціально-політичному і духовному розвитку прогресивних сил людства, коли табір соціалізму перетворюється у визначальну силу всього суспільного розвитку на нашій планеті, основні положення ленінської теорії соціалістичної революції, залишаючись непорушними, дістають свій дальший розвиток і конкретизацію в теоретичній діяльності нашої партії і комуністичних партій інших країн. «Комуністів усього світу,— говорить в Заяві Народи представників комуністичних і робітничих партій (1960 р.),— об'єднують велике вчення марксизму-ленінізму і спільна боротьба за його перетворення в життя. Інтереси комуністичного руху вимагають солідарного додержання кожною комуністичною партією спільно розроблених братніми партіями на своїх нарадах оцінок і висновків, які стосуються спільних завдань боротьби проти імперіалізму, за мир, демократію і соціалізм»¹.

---

¹ Програмні документи боротьби за мир, демократію і соціалізм, Держполітвидав УРСР, 1961, стор. 75.

УМОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ МИРНОГО ПЕРЕХОДУ ДО СОЦІАЛІЗМУ

Марксизм-ленінізм вказує, що шляхи переходу від капіталізму до соціалізму можуть бути різними — в залежності від багатьох обставин, пов'язаних з внутрішнім розвитком і міжнародним становищем країни, в якій здійснюється цей перехід. Рішуче виступивши в свій час проти П'ятакова, який слідом за опортуністами II Інтернаціоналу догматично твердив про якісь «незмінні» форми переходу до нового суспільного ладу, Ленін у статті «Про карикатуру на марксизм і про «імперіалістичний економізм» (1916) писав: «Всі нації прийдуть до соціалізму, це неминуче, але всі прийдуть не зовсім однаково, кожна внесе своєрідність в ту чи іншу форму демократії, в ту чи іншу різновидність диктатури пролетаріату, в той чи інший темп соціалістичних перетворень різних сторін суспільного життя. Немає нічого більш убогого теоретично і більш смішного практично, як «в ім'я історичного матеріалізму» малювати собі майбутнє в цьому відношенні одноколірною сіруватою фарбою: це була б суздальська мазня, не більше того»¹.

Класики марксизму-ленінізму, будучи великими мислителями і революціонерами, ніколи не займались безплідними гаданнями про конкретні форми здійснення соціалістичних перетворень суспільства. Вони виходили з того, що хоч історична неминучість соціалістичної революції зумовлена об'єктивним діянням загальних законів суспільного розвитку, проте загальні закони проявляються специфічно, у відповідності з конкретними

¹ В. І. Ленін, Твори, т. 23, стор. 56.

умовами місця її часу, а це неминуче дістає свій вираз в багатоманітності форм революційного перетворення суспільства.

Питання про шляхи і форми соціалістичного перетворення суспільства розв'язується конкретним співвідношенням класових сил в кожній окремій країні, ступенем опору експлуататорських класів. Форма соціалістичної революції залежить від конкретно-історичних особливостей самого державного апарату буржуазії різних країн, а також від конкретно-історичних особливостей становища того чи іншого національного загалу робітничого класу, від історичних умов розвитку його класової боротьби і т. д. Відомо, наприклад, що Маркс в період домонополістичного капіталізму, в 70-х роках ХІХ століття, припускав можливість мирного переходу від капіталізму до соціалізму в таких країнах, як Англія і Сполучені Штати Америки. Це припущення робилося на основі конкретно-історичного аналізу умов розвитку цих країн.

Справді, що являла собою Англія 70-х років минулого століття? Насамперед слід відмітити, що в цей період в Англії не було розвинутої воячини і бюрократії. Співвідношення класових сил було таким, що в робітничого класу була реальна можливість експропріювати експропріаторів-капіталістів відносно мирним шляхом. Ленін вказував на цілий ряд факторів, які створювали цю можливість. До них належало цілковите переважання робітників, пролетарів у населенні, внаслідок відсутності селянства. В Англії, підкреслював Ленін, були ознаки, які давали підставу сподіватися надзвичайно швидких успіхів соціалізму серед сільських робітників. Організованість пролетаріату в професійні спілки (Англія була тоді першою в світі країною в зазначеному відношенні) також була важливим фактором, що зумовлював можливість мирного переходу Англії до соціалізму. Сприяла цьому і висока культурність робітничого класу країни. Нарешті, довга звичка прекрасно організованих капіталістів до розв'язання компромісом економічних і політичних питань теж давала підставу сподіватись на мирний хід соціалістичної революції¹.

Ця сукупність об'єктивних умов, підкреслював Ленін,

¹ Див. В. І. Ленін, Твори, т. 32, стор. 307.

створювала реальну можливість мирного підкорення капіталістів Англії її робітникам. На врахуванні цих умов і ґрунтувався висновок Маркса щодо форм соціалістичної революції в цій країні. Що ж до країн континентальної Європи, то в них, за Марксом, головною підоймою революції мало бути збройне повстання.

Розвиваючи марксистську теорію соціалістичної революції на основі аналізу нових умов суспільного розвитку, умов імперіалізму, Ленін прийшов до висновку, що висловлене Марксом обмеження відносно Англії та США на той час (1917 р.) у значній мірі втратило свою силу, бо в умовах імперіалізму намітилась тенденція повороту до реакції в усіх сферах суспільного життя і, в першу чергу, в сфері політичній, що дістало свій конкретний вираз в гігантському зростанні і посиленні воячини та бюрократії в усіх країнах.

Теоретично обґрунтовуючи питання про шляхи й засоби соціалістичного перетворення суспільства в епоху імперіалізму, Ленін вів боротьбу проти опортуністів, які намагались використати висловлювання Маркса про можливість «мирного шляху» соціалістичного перетворення для обґрунтування відмови від соціалістичної революції взагалі. Методологічною основою опортуністичних теорій завжди було і лишається перекручення сутності марксистського вчення, софістична підміна питання про головний зміст соціалістичної революції питанням про її конкретно-історичні форми.

Марксистсько-ленінське вчення про форми соціалістичного перетворення суспільства торкається питання про конкретні способи, прийоми революційних дій, про конкретні способи і прийоми завоювання пролетаріатом політичної влади. Питання про владу, як відомо, завжди лишається основним, корінним питанням всякої соціальної революції. Опортуністична ж, реформістська проповідь «мирного шляху» означає відмовлення від завоювання політичної влади.

Всебічний аналіз об'єктивних законів розвитку капіталізму свого часу, врахування того, що пануючі класи добровільно не залишають історичної сцени і не відмовляються від своїх привілеїв, привели Маркса і Леніна до висновку про те, що головним шляхом завоювання пролетаріатом влади буде збройна боротьба, а мирний шлях розглядався ними як сприятлива для трудящих

можливість, яка виникає за відповідних умов. Проте ні Маркс, ні Енгельс, ні Ленін ніколи не заперечували можливості такого шляху. Ще в період боротьби з «економізмом» — першим російським різновидом міжнародного опортунізму, який проповідував відмовлення від політичної боротьби, Володимир Ілліч говорив, що робітничий клас волів би, звичайно, мирно взяти в свої руки владу¹. В той же час Ленін підкреслював, що коли буржуазія не зробить мирної поступки пролетаріатові, а у рішучий момент вдасться до насильства для захисту своїх інтересів, тоді робітничий клас повинен буде відповісти на це революційним насильством. Тому, зазначав Володимир Ілліч, революційна партія висуває вимогу завоювання політичної влади взагалі, не визначаючи способу цього завоювання, бо вибір такого способу залежить від майбутнього, якого з точністю визначити не можна².

Не займаючись гаданням відносно специфічно-конкретних форм докорінних суспільних перетворень, які не можуть бути враховані в рамках строго наукового аналізу, класики марксизму-ленінізму намагались передбачити лише основні, головні, визначальні закономірності і тенденції, і тому їх передбачення було живою керівною лінією творчого підходу до конкретних умов і конкретних подій, основою гнучкої тактики революційної боротьби. Говорячи про Маркса, Ленін підкреслював, що він не зв'язував собі — і майбутнім діячам соціалістичної революції — рук щодо форм, прийомів, способів перевороту, чудово розуміючи, яка маса нових проблем тоді постане, як зміниться вся обстановка в ході перевороту, як часто й сильно буде вона мінятися в ході перевороту³. Це в однаковій мірі стосується і Леніна.

Конкретно-історичний підхід лежав в основі ленінського аналізу закономірностей соціалістичної революції в нашій країні. Відомо, що в період першої світової війни більшовицька партія, керована Леніним, висунула лозунг перетворення війни імперіалістичної у війну громадянську. В тих умовах це було єдиною можливим засобом зупинити кровопролитну війну і добитися миру і соціального визволення. Після ж перемоги Лютневої рево-

¹ Див. *В. І. Ленін, Твори*, т. 4, стор. 246.

² Див. там же, стор. 247.

³ Див. *В. І. Ленін, Твори*, т. 32, стор. 306.

люції, коли в країні було знищено царизм, а трудяші добилися серйозних демократичних свобод, обстановка істотно змінилась. Співвідношення сил склалося так, що виникла реальна можливість порівняно мирного розвитку революції, її переростання в революцію соціалістичну.

Враховуючи ці об'єктивні умови, Володимир Ілліч у своїх славнозвісних Квітневих тезах розробив програму мирного розвитку російської революції, висунув лозунг завоювання влади мирним шляхом, через здобуття більшості в Радах. Характеризуючи обстановку в країні з лютого по липень 1917 року, Ленін вказував, що в цей період в країні панувало двовладдя, яке і матеріально і формально виражало непевний стан державної влади. Владу в країні поділяли Тимчасовий уряд і Ради. «Зброя в руках народу, відсутність насильства ззовні над народом — ось у чому була *суть* справи. Ось що відкривало і забезпечувало мирний шлях розвитку вперед всієї революції»¹, — писав Ленін. Лозунг переходу всієї влади до Рад був лозунгом найближчого майбутнього на цьому мирному шляху розвитку, лозунгом мирного розвитку революції.

Показуючи сутність мирного шляху розвитку соціалістичної революції в Росії та умов, що його забезпечували, Ленін підкреслював передусім ту обставину, що в той період жоден клас, жодна серйозна соціальна сила не могли б вчинити опір і перешкодити переходові влади до Рад. Мирний розвиток революції був би можливий і в тому розумінні, що боротьба класів і партій всередині Рад могла б тоді, при умові своєчасного переходу до них усієї повноти державної влади, уживатися найбільш мирно і найбільш безболісно². Іншими словами, мирний розвиток соціалістичної революції був би можливий, якби буржуазно-демократична революція своєчасно завершилась встановленням революційно-демократичної диктатури робітничого класу і селянства при керівній ролі пролетаріату. «Так могло б бути, — пише Ленін, — якби влада своєчасно перейшла до Рад. Так було б найлегше, найвигідніше для народу. Такий шлях був би найбільш безболісний, і тому за нього треба було найенергійніше боротись»³. Навіть після липневих подій

¹ В. І. Ленін, Твори, т. 25, стор. 161—162.

² Див. там же, стор. 162.

³ Там же.

Ленін в принципі не виключав можливості мирного переходу влади до рук робітничого класу при умові, що угодівські партії меншовиків та есерів перейдуть на бік народу.

Все це викриває буржуазні і ревізіоністські наклепи, які полягають у тому, нібито комуністи завжди, за всяких умов вимагають насильства. Як видно з ленінського положення, вигіднішим для народу, безболіснішим шляхом, за який боролася Комуністична партія, вважався мирний шлях. І те, що він не здійснився в Росії, було зумовлене поведінкою російської буржуазії, її кривавим опором революційному рухові народу. Конкретно-історичні умови склались так, що влада своєчасно не перейшла до рук Рад, а буржуазія пішла в наступ на революційні сили народу. Липневі події показали, що буржуазія для захисту своїх привілеїв вдалася до збройного насильства, розстрілявши мирну демонстрацію петроградських робітників. На насильство буржуазії пролетаріат змушений був відповісти революційним насильством і взяти владу за допомогою збройного повстання. Таким чином, збройне повстання, як спосіб завоювання влади пролетаріатом в нашій країні, було історично зумовлене.

Проте захоплення влади російським пролетаріатом знаменувало собою лише початок революції. Після завоювання влади партія відразу ж намітила шлях мирного розвитку країни. Як відомо, Ленін закликав піти на тимчасову угоду в галузі економіки з російськими та іноземними капіталістами, використавши концесії (держкапіталізм) для цілей відбудови народного господарства країни. Громадянська ж війна, що почалася після завоювання влади, викликана була не революцією, а контрреволюцією, насильственным опором внутрішньої контрреволюції і зовнішньої реакції, що підтримувала її.

Отже, збройне повстання, як форма завоювання політичної влади робітничим класом, що стояв на чолі трудящих мас, і громадянська війна, як засіб захисту завоювань соціалістичної революції в нашій країні, були викликані намаганням міжнародного імперіалізму і внутрішньої реакції збройною силою задушити революцію. Насильство, інакше кажучи, коренилося не в природі соціалістичної революції, а в запеклому опорі ста-

рих суспільних і політичних сил переможній ході людей праці до соціалізму.

Досвід нашої революції є практичним підтвердженням істинності марксистсько-ленінської теорії соціалістичної революції, вчення про історичну зумовленість її конкретних форм. Досвід нашої революції практично підтвердив ту істину, що принципіальне відмовлення від насильства, яке проповідується ревізіонізмом, веде до зради інтересів робітничого класу, особливо в умовах, коли революція здійснюється в країні, яка першою прориває ланцюг світового капіталізму.

Велика Жовтнева соціалістична революція, її перемога в нашій країні докорінно змінили співвідношення сил на світовій арені. В результаті цієї революції світ розколовся на дві протилежні системи, що справило вирішальний вплив на історичну долю всього наступного суспільного розвитку, на характер і форми соціалістичної революції. Особливості революції в країнах Центральної і Південно-Східної Європи, революції в Китаї були зумовлені своєрідністю історичної обстановки на світовій арені, а також конкретними національними особливостями кожної з цих країн.

Проте досвід цих революцій підтвердив положення марксизму-ленінізму, за яким у будь-якій своїй формі соціалістична революція, як і перехід від капіталізму до соціалізму в цілому, проявляє свої найзагальніші риси. Здійснення завдань соціалістичної революції пов'язане з завоюванням пролетаріатом політичної влади, встановленням диктатури пролетаріату, з наявністю міцного союзу робітничого класу і селянства, з керівництвом комуністичної партії, з експропріацією великої капіталістичної власності і встановленням суспільної власності на основні засоби виробництва, з соціалістичним перетворенням сільського господарства, з плановим характером розвитку народного господарства, з революцією в галузі ідеології та культури і створенням відданої народові інтелігенції, з ліквідацією національного гніту і встановленням братерської дружби між народами, з захистом завоювань соціалізму від внутрішніх і зовнішніх ворогів, з політикою пролетарського інтернаціоналізму.

Ігнорування цих загальних рис, відхід від загальної істини марксизму-ленінізму про соціалістичну революцію і побудову соціалізму можуть завдати великої шкоди

інтересам трудящих даної країни і міжнародному робітничому рухові. Про це наочно свідчить діяльність югославських ревізіоністів, які ігнорують загальні закономірності розвитку країн від капіталізму до соціалізму і надмірно роздувають національні особливості, стаючи тим самим на націоналістичні позиції.

В той же час слід сказати, що ігнорування національних особливостей веде до відриву від життя, від мас, завдає шкоди справі соціалізму. Прикладом цього можуть бути угорські події 1956 року, викликані іноземними імперіалістами та внутрішньою контрреволюцією, які скористалися невдоволенням деякої частини трудящих політикою тодішнього угорського керівництва, що ігнорувало національну специфіку країни.

Виходячи з цього, марксизм-ленінізм вимагає творчого застосування загальних закономірностей соціалістичної революції і соціалістичного будівництва відповідно до конкретних історичних умов.

Утворення країн народної демократії в результаті революцій, які здійснилися там, є наслідком закономірного розвитку історії в умовах розколу світу на дві системи та існування могутньої соціалістичної держави. Ці умови визначили конкретну форму соціалістичної революції в цих країнах, але не ліквідували загальних закономірностей розвитку революції. Теоретично неспроможними є твердження ідеологів імперіалізму про те, що народна демократія є результатом зовнішнього втручання Радянського Союзу, а не закономірним наслідком розвитку революційних подій у цих країнах. Марксистсько-ленінський аналіз об'єктивного ходу подій, що привели до утворення країн народної демократії, викриває всю фальш цих тверджень, дає ключ до розуміння дійсної ролі Радянського Союзу в тих величезних революційних подіях, які розгорнулися в результаті другої світової війни і привели до утворення світової системи соціалістичних країн.

Обстановка, в якій утворились країни народної демократії, характеризується докорінною зміною в розстановці сил на світовій арені внаслідок побудови соціалізму в СРСР і перемоги радянського народу у війні проти фашизму. Радянський Союз дійсно відіграв величезну роль у перемозі революцій в країнах народної демократії. Наявність Радянського Союзу була однією

з найважливіших умов перемоги революції в ряді країн Європи та Азії як з точки зору всесвітньо-історичної, тобто з погляду розвитку світової революції, так і з точки зору конкретних подій, що розвивалися в цих країнах.

Величезна роль Радянського Союзу в розвитку революційних подій нашого часу полягає в самих закономірностях суспільного розвитку на сучасному етапі, зумовлених перемогою Жовтневої революції, в успіхах боротьби радянського народу за побудову соціалізму і героїчної боротьби у Великій Вітчизняній війні. Всі ці фактори мають виняткове значення для світової історії. Жовтнева революція розколола світ на дві системи і, таким чином, відкрила еру світової революції. В процесі змагання двох систем зміцнювався соціалізм і ставав слабшим імперіалізм, постійно поглиблювалась загальна криза капіталізму, найважливішим показником чого є розпад колоніальної системи імперіалізму. Могутнім ударом по імперіалізму була перемога Радянського Союзу у другій світовій війні і розгром німецького фашизму та японського імперіалізму. Перемога СРСР у війні змінила співвідношення сил на світовій арені і тим самим створила сприятливі умови для перемоги революції в інших країнах. В результаті перемоги СРСР склались необхідні додаткові умови для перемоги робітничого класу в ряді країн Європи і Азії.

Радянський Союз подав також серйозну матеріальну і моральну допомогу тим країнам Європи і Азії, що стали на шлях революційної боротьби за національну незалежність і соціальне визволення. Радянська Армія визволила ці країни від фашистського іґа. Вступ Радянської Армії на територію цих країн прискорив революційні процеси, що відбувалися там.

Проте, відігравши величезну роль у виникненні країн народної демократії, Радянський Союз ніде не встановлював режими народної демократії. Народна демократія є результатом революційної боротьби народів цих країн під керівництвом робітничого класу та його комуністичних і робітничих партій. Специфіка ж умов, у яких здійснювалися революції в цих країнах, визначила специфіку їх форми.

Соціалістичні революції в країнах народної демократії вирости з національно-визвольної, антифашистської

і антиімперіалістичної воєн (в країнах Європи — війни проти німецького фашизму, а в Китаї та Корей — проти японського імперіалізму).

Пролетарські революції в країнах Європи були здійснені на базі загальнонародної боротьби проти фашизму. Тимчасове панування фашизму в Європі привело до того, що перед народами цілого ряду європейських країн постало питання про національно-визвольну боротьбу, питання врятування націй від загрози повного поневолення і винищення. Своєрідність історичних завдань, що стояли перед народами цих країн, визначила також своєрідність ходу революційної боротьби, позначилася на розстановці класових сил. На чолі загальнонародної антифашистської боротьби став робітничий клас, який об'єднав навколо себе селянство, дрібну буржуазію, інтелігенцію і частину середньої буржуазії. Зрозуміло, мета робітничого класу і буржуазії навіть на першому, демократичному етапі революції не була єдиною. Буржуазія була заінтересована в розгромі фашизму і встановленні своєї диктатури. Робітничий же клас розглядав національно-визвольну боротьбу як найважливіший крок на шляху революційної боротьби за повне національне і соціальне визволення, за соціалізм. Але на певному етапі прагнення робітничого класу і частини буржуазії збігались, що створило об'єктивну основу для широкого загальнодемократичного фронту боротьби і зумовило характер дальшого розвитку революційних подій. В процесі загальнодемократичної боротьби робітничому класові вдалося розколоти експлуаторські сили, що ослабило їх і створило пізніше сприятливі умови для перемоги соціалістичної революції.

Перемога над фашизмом не розв'язала ще соціалістичних завдань, вона не була соціалістичною за своїм характером. Це була загальнодемократична боротьба, що ставила завдання знищення фашизму і ліквідації його наслідків. Проте відривати антифашистську боротьбу від соціалістичної революції було б неправильним. Антифашистська боротьба підготувала умови для соціалістичної революції. В ході боротьби проти фашизму в країнах народної демократії відбулась революція. На першому етапі це була народно-демократична революція, яка підготувала передумови для наступної

боротьби за докорінні соціальні перетворення. Розгром фашизму Радянською Армією в союзі з революційними робітниками і селянами у цих країнах був завершенням антифашистської, народно-демократичної революції, в результаті якої була встановлена народна демократія, що означала знищення панування великої буржуазії та поміщиків і перехід влади в руки народу на чолі з робітничим класом. Встановлення народної демократії, що за своїм класовим змістом була революційно-демократичною диктатурою робітничого класу і селянства, створило основу для переростання народно-демократичної революції в соціалістичну, в результаті якої було повністю розв'язано питання про завоювання пролетаріатом політичної влади і встановлення його диктатури.

В перший період перемоги народної демократії влада все ще не перебувала повністю в руках робітничого класу, оскільки ще існували сильні політичні угруповання буржуазії, які в різних країнах певним чином впливали на внутрішню і зовнішню політику. Встановлення диктатури пролетаріату було результатом дальшої боротьби.

Розвиток соціалістичної революції в різних країнах мав свої особливості. Наприклад, у Польщі і Чехословаччині народно-демократична революція зразу ж переросла в революцію соціалістичну, в Румунії вона переросла на півроку, а в Угорщині — на два роки пізніше. Це було пов'язано з конкретно-історичними, економічними і політичними особливостями розвитку цих країн. Але в усіх країнах народної демократії боротьба за встановлення диктатури пролетаріату пішла по лінії ізоляції буржуазії, відриву від неї широких народних мас. Це зумовило своєрідність тактичного лозунга комуністичних і робітничих партій — боротьба за диктатуру пролетаріату відбувалася під лозунгом «єдності демократичних сил», що було лозунгом поступового наступу на буржуазію. Цей лозунг дозволив якнайшвидше розв'язати головне завдання — завдання ізоляції буржуазії та згуртування народних мас навколо пролетаріату.

Сукупність зовнішніх і внутрішніх умов визначила специфіку соціалістичної революції в європейських країнах — її відносно мирний характер. Революції ці являли собою поєднання широкого революційного руху

народних мас, очоленого робітничим класом, з підтримкою зверху — з боку тих ланок державного апарату, які перебували в руках робітничого класу. Завоювання політичної влади пролетаріатом відбулося без збройного повстання. В цих країнах не було громадянської війни.

В окремих країнах найзагальніші закономірності розвитку революції специфічно проявлялись відповідно до конкретних умов цих країн.

В порівнянні з соціалістичною революцією в нашій країні і соціалістичними революціями в європейських країнах специфічні особливості мала, наприклад, соціалістична революція в Китаї. У цій великій країні чверть століття точилася жорстока громадянська війна, відбувалася запекла кровопролитна боротьба революційних армій проти іноземного імперіалізму і внутрішніх контрреволюційних сил, феодалізму та бюрократичного капіталу. Пролетаріат і його комуністична партія зайняли в цій боротьбі керівне становище. Завдяки перемозі в антифеодальній та антиімперіалістичній революції в Китаї було забезпечено можливість мирного переходу до соціалістичних перетворень.

Напівфеодальне, напівколоніальне становище Китаю, панування в ньому імперіалізму, феодалізму та бюрократичного капіталу зумовило своєрідний характер суперечностей китайського суспільства і відповідні шляхи їх розв'язання. Корінними суперечностями були суперечності між імперіалізмом і китайською нацією, а також суперечності між феодалізмом і бюрократичним капіталом, з одного боку, і народними масами — з другого. Завдання національного і соціального визволення тісно перепліталися між собою, а це неминуче повинно було перетворити революційну боротьбу китайського народу в єдину антифеодальну і антиімперіалістичну боротьбу.

Своєрідні економічні і соціально-політичні умови Китаю створили можливість переростання загальнодемократичної боротьби проти феодалізму та імперіалізму в боротьбу за соціалістичне перетворення суспільства. Керуючись ленінським вченням про переростання буржуазно-демократичної революції в революцію соціалістичну в епоху імперіалізму, враховуючи конкретно-історичні особливості Китаю, китайські комуністи здійснювали своє керівництво боротьбою робітничого класу, згуртовували навколо нього найширші маси народу.

Всупереч намаганням правих опортуністів, які прагнули теоретично обґрунтувати керівну роль буржуазії в демократичній революції, Комуністична партія Китаю зробила єдино правильний висновок про те, що керівною силою в цій революції повинен бути пролетаріат, що переростання демократичної революції в соціалістичну має здійснитися через народно-демократичний фронт під керівництвом робітничого класу. Розвиток революційних подій у Китаї цілком і повністю підтвердив правильність революційної тактики комуністичної партії.

Конкретне співвідношення класових сил на етапі загальнодемократичної боротьби визначало те, що основною формою демократичної революції в Китаї була збройна боротьба. На збройні дії сил імперіалізму, феодалізму і зв'язаної з ними компрадорської буржуазії китайський народ змушений був відповісти збройною боротьбою. Тривала збройна боротьба проти ворогів китайського народу, в якій керівну роль займав пролетаріат на чолі з комуністичною партією, закінчилася перемогою, що завершилась у 1949 році проголошенням Китайської Народної Республіки.

З утворенням Китайської Народної Республіки закінчився перший етап революції. Завдяки тому, що робітничий клас в союзі з селянством завоював владу, а комуністична партія стала керівною силою, демократична диктатура народу стала по суті однією з форм диктатури пролетаріату. Це забезпечило переростання демократичної революції в соціалістичну, забезпечило мирний характер цього процесу.

Особливістю соціалістичної революції в Китаї є також те, що союзником пролетаріату в процесі соціалістичних перетворень стало не тільки селянство, але й національна буржуазія. Це пояснюється тим становищем, яке займала національна буржуазія в системі класових відносин китайського суспільства, що визначило її поведінку як на етапі демократичної революції, так і в процесі соціалістичного перетворення суспільства. Становище національної буржуазії Китаю було двоїсте — з одного боку у неї були суперечності з робітничим класом, а з другого — з імперіалізмом, феодалізмом і компрадорською буржуазією. Наявність другої групи суперечностей створювала основу для союзу робітничого класу з національною буржуазією з метою боротьби

проти спільного ворога. Зрозуміло, що буржуазія в цій боротьбі проявляла двоїстість, була схильна до хитань і угодовства, а це вимагало від комуністичної партії гнучкої тактики щодо неї.

Завершення загальнодемократичної боротьби, що увінчалася перемогою робітничого класу, встановленням демократичної диктатури народу, створило таке співвідношення класових сил, при якому національна буржуазія добровільно погодилась на участь в процесі соціалістичного будівництва в Китаї. Це є однією з передумов мирного переходу Китаю до соціалізму. Конкретний характер класових відносин на етапі соціалістичної революції став основою створення широкого єдиного демократичного фронту, що являє собою більш широке, в порівнянні з союзом робітників і селян, об'єднання, засноване на союзі трудящих класів з частиною нетрудящого класу.

Мирний шлях соціалістичних перетворень у Китаї не означає ліквідації класових суперечностей і класової боротьби між буржуазією і пролетаріатом. Але оскільки ця боротьба розвивається при умові сильної державної влади, керованої робітничим класом, і визнання буржуазією керівництва робітничого класу в державному будівництві, то вона має свої специфічні форми. Методи мирного перетворення приватних капіталістичних підприємств у державно-приватні, як перехідний ступінь до повної ліквідації приватної власності, є однією з форм специфічного розв'язання класових суперечностей. В процесі соціалістичної революції в Китаї політика поступового здійснення соціалістичних перетворень у промисловості і сільському господарстві диктується конкретно-історичними умовами країни. Ця політика виходить з можливості прийняття її національною буржуазією і з економічної необхідності використання капіталістичної промисловості і торгівлі в перехідний період. Проте політика використання капіталістичної промисловості і торгівлі аж ніяк не допускає вільного розвитку капіталізму; вона є разом з тим політикою обмеження і проводиться з метою соціалістичного перетворення. Послідовними етапами цього процесу є перетворення капіталістичного сектора в держкапіталізм і держкапіталізму — в соціалізм. З метою здійснення соціалізму шляхом мирного переходу через держкапіталізм при на-

ціоналізації засобів виробництва, які перебувають у приватній власності буржуазії, проводиться політика поступового викупу капіталістичної власності державою.

Поряд з внутрішніми умовами, що визначили загальний характер і мирний шлях соціалістичної революції в Китаї, найважливіше значення мають також сприятливі міжнародні умови, вирішальною серед яких є те, що соціалістична революція в Китаї спирається на підтримку і допомогу могутнього соціалістичного табору, в авангарді якого перебуває Радянський Союз. Сприятливі міжнародні умови, як визнають самі китайські комуністи, відповідають мирному переходу від одного етапу революції до другого, сприяють соціалістичному будівництву, проведенню соціалістичних перетворень в країні. Вони дають змогу без громадянської війни добитися поступового знищення капіталістичної системи експлуатації. Про це красномовно свідчать факти швидкого економічного зростання Китаю за останнє десятиліття.

Протягом трьох років (1950—1952) в Китаї було успішно здійснено завдання відбудови народного господарства, після чого китайський народ взявся за дальший розвиток своєї економіки. В результаті успішного виконання першої п'ятирічки (1953—1957 рр.) валова продукція промислового виробництва зросла на 141 процент, а сільського господарства — на 25 процентів. З 1958 року — з початку виконання другого п'ятирічного плану — розвиток промисловості і сільського господарства відбувався ще швидшими темпами. Зараз Китай випередив Англію — найстарішу капіталістичну країну — по ряду найважливіших галузей промислового виробництва, зокрема по виплавці сталі і видобутку кам'яного вугілля.

Одним з дуже важливих факторів у підготовці необхідних умов для мирного розвитку соціалістичної революції є боротьба за демократичні права трудящих. У Заяві Народи представників комуністичних і робітничих партій, яка відбулась в листопаді 1960 року в Москві, відмічається, що співвідношення сил на світовій арені, яке постійно змінюється на користь історично прогресивних суспільних класів і держав, ослаблення позицій імперіалізму і неухильне зростання могутності соціалістичного табору надають комуністичним і робітничим партіям нових можливостей у боротьбі за

мир, національну незалежність, демократичні свободи, соціалізм.

Комуністи добре розуміють всю складність реальних суспільних і політичних відносин в сучасному світі, і їх тактична лінія, що має своєю метою розв'язання основного стратегічного завдання — встановлення соціалістичних і комуністичних порядків на всій землі, виходить з тверезого врахування цієї складності. Тактиці комуністичних і робітничих партій глибоко чужі як ревізійністська лінія на реформістське штопання історично віджилого капіталістичного ладу, так і догматична прихильність до теорій вчорашнього дня, сектантська гра в самодостатню «революційність», що зв'язана з авантюризмом і прирікає робітничий рух на поразку, а, отже, нічого не дає для перемоги справи соціалізму.

Виходячи з конкретно-історичної обстановки в своїх країнах і з умов розвитку міжнародного життя, борючись на два фронти — проти ревізійнізму, з одного боку, і догматизму та сектантства — з другого, комуністичні партії ведуть героїчну боротьбу на захист корінних інтересів найширших мас трудящих, зв'язаних із задоволенням їх насущних потреб, не забуваючи при цьому кінцевої мети — визволення всіх пригноблених і експлуатованих від кайданів капіталістичного рабства. В процесі цієї боротьби, яка неминуче буде посилюватись і основний тягар якої падає на плечі робітничого класу та його революційних партій, зростатиме класова свідомість трудящих мас, їх організованість, готовність до кінця відстоювати свої життєві права та інтереси.

Головним об'єктом, проти якого спрямована страйкова боротьба робітничого класу, керованого комуністичними партіями, є монополістичні групи капіталістів, великі торговці та промисловці, фінансові ділки, всі ті, хто тримає в своїх руках основні підйоми економіки і хто уособлює всяку реакцію. Саме ця жменька привілейованих дармоїдів заінтересована в грабуванні колоніальних народів, в безупинній гонці озброєнь, що веде до зростання податків, до зубожіння і розорення мас.

Робітничий клас і його революційні партії розуміють також, що оскільки зрощування представників капіталу і державного апарату, що є однією з найважливіших особливостей нинішніх імперіалістичних країн, виступає

як головна опора реакційного буржуазного ладу, то удари по урядовій політиці і всій політичній системі державно-монополістичного капіталізму є водночас ударами по монополіях, які уособлюють експлуатацію, колоніальний грабіж і насильство.

Монополістичні корпорації в погоні за надприбутками дедалі зухваліше і безсоромніше наступають на життєві інтереси робітничого класу і всіх трудящих, причому вони не гребують ніякими, навіть найбруднішими, найзлочиннішими засобами. Мистецтво по вижиманню поту з робітників досягло високого ступеня досконалості. Посилюється процес розорення трудівників села. З великими труднощами зустрічаються малоімущі верстви міської буржуазії. Важка рука великого капіталу, немов кошмар, тисне на всіх тих, хто так чи інакше потрапляє в сферу його панування і впливу. Все це приводить до загострення суперечностей не тільки між робітничим класом і буржуазією, але й між невеличкою купкою власників грошового мішка і нації в цілому. До того ж слід мати на увазі, що монополії не обмежуються лише економічною експлуатацією трудящих, вижиманням надприбутків. Їх хижацька природа, страх перед історичною відплатою з боку експлуатованих і пригноблених ведуть до посилення наступу на демократичні права трудящих. Народні маси нерідко позбавляються елементарних політичних свобод, завойованих у важкій боротьбі протягом десятиліть. В деяких країнах (Іспанія, Португалія та ін.) лютує відкрита терористична диктатура фашистського типу. В ряді інших країн, наприклад в Західній Німеччині, все більше посилюється процес фашизації політичних режимів, що виступає в нових формах, для яких характерне панування диктаторських методів управління, що лицемірно прикриваються фальшивими блискітками демократизму, а насправді являють собою неофашизм. Дуже загострене політичне становище в таких країнах розвинутого капіталізму, як Франція та Італія, де наступ монополістичного капіталу, правих політичних угруповань та реакційного державного апарату все більше дається взнаки.

Таке становище в капіталістичних країнах, де всевладдя монополій становить найважливішу характерну особливість їх внутрішнього життя, диктує пряму

необхідність згуртування робітничого класу, селянства, дрібної і середньої буржуазії, всіх прогресивних суспільних сил з метою знищення панування монополій і політичного режиму, що стоїть на варті їх інтересів. Ми знаємо, що монополії і держава, яка захищає їх інтереси, є головними винуватцями міжнародної напруженості, агресивного зовнішньополітичного курсу імперіалістичних держав, душителями свободи і незалежності народів, прибічниками авторитарних політичних режимів, оплотом всілякої реакції. Тому об'єднання різних за своїм характером демократичних сил для боротьби за мир, національну незалежність, на захист і зміцнення демократії, боротьби за націоналізацію життєво важливих галузей економіки і демократичні форми управління ними, за використання всього національного доходу кожної країни для мирного економічного розвитку і дедалі повнішого задоволення насущних потреб населення має в сучасних умовах винятково важливе значення.

Проведення в життя всіх цих заходів, як відзначається в Заяві Народи представників комуністичних і робітничих партій (1960 р.), було б важливим кроком на шляху соціального прогресу і відповідало б інтересам більшості націй. Хоч ці заходи мають лише буржуазно-демократичний характер і навіть при їх повній реалізації не можуть вивести за рамки капіталістичних відносин, проте послідовне проведення їх у життя означало б серйозний удар по економічних і політичних позиціях монополій, у значній мірі посилило б політичний вплив робітничого класу і його комуністичного авангарду, оголило б антинародну сутність реакційних сил і тим сприяло б успішній консолідації всіх прогресивних суспільних класів і прогресивних організацій для розв'язання життєво важливих завдань. Широкий розмах загальнонаціонального демократичного руху за глибокі перетворення соціально-економічної і політичної структури капіталістичних держав під керівництвом робітничого класу був би серйозною школою політичного виховання демократичних сил, умовою дальшого зростання їх політичної самосвідомості. У свою чергу, зростання свідомості, а отже, і організованості прогресивних суспільних сил було б умовою дальших успіхів на шляху соціалістичних перетворень всіх сторін суспільного життя.

У Заяві Народи представників комуністичних і робітничих партій (1960 р.) констатується, що одне з найважливіших завдань комуністів полягає в тому, щоб підтримувати і очолювати боротьбу за загальну демократизацію економічного і соціально-політичного життя, зокрема за демократизацію всіх адміністративних, політичних і культурних організацій та установ. В ході цієї боротьби комуністи постійно зміцнюють свої зв'язки з масами, виховують їх політично, домагаються того, щоб у процесі практичної боротьби на основі зростання політичної свідомості широкі маси народу прийшли до висновку про необхідність здійснення завдань соціалістичної революції, до ясного розуміння того, що тільки соціалізм може врятувати людство від усіх лих старого світу.

Особливістю визвольної боротьби в деяких неєвропейських країнах, що перебувають на високому ступені капіталістичного розвитку і разом з тим зазнають воєнно-політичного та економічного гніту з боку американського імперіалізму (наприклад, Японії), є те, що широкі народні маси на чолі з робітничим класом ведуть тут боротьбу насамперед проти іноземних імперіалістів, які фактично виступають в ролі окупантів, проти внутрішніх реакційних сил, що представляють великий капітал і захищають антинаціональну політику. Борючись за державний суверенітет, за політичні права та економічні інтереси, робітничий клас, народні маси, всі патріотичні і демократичні сили нації в єдиному фронті виступають за національну незалежність і демократичні свободи, тобто за створення найближчих передумов для розв'язання завдань перебудови суспільства на соціалістичних началах.

У країнах Азії, Африки, Латинської Америки, які визволилися або визволяються від колоніального гніту, створюються сприятливі умови внутрішнього і зовнішнього характеру для утворення незалежних держав національної демократії, як можливої перехідної форми до соціалізму. Найважливішими особливостями цих держав є боротьба проти імперіалізму і колоніалізму, за політичну та економічну незалежність, за послідовне проведення широких демократичних перетворень в галузі політичного і економічного життя, за докорінне поліпшення матеріальних умов життя народу.

Рішучу антиімперіалістичну боротьбу веде Куба. В цій країні, що довгі десятиліття стогнала під залізною п'ятою іспанських та американських носіїв «християнської цивілізації», нині відбувається бурхливий процес національного відродження. Розбивши кайдани колоніального гніту, демократичні сили Куби, об'єднавшись в єдиний фронт патріотів, успішно борються з імперіалізмом, залишками феодалізму, з усією зграєю грабіжників народу. Під керівництвом свого революційного уряду вони проводять величезну роботу по зміцненню політичної самостійності та обороноздатності своєї вітчизни, по ліквідації позицій імперіалізму в економіці, розв'язанню селянського (аграрного) питання, радикальній ліквідації всіх пережитків середньовіччя, розвитку власної великої промисловості, підвищенню життєвого рівня народних мас, по демократизації всіх сторін суспільного життя.

У доведенні до кінця боротьби за розв'язання завдань загальнонаціональної, патріотичної, антиімперіалістичної і демократичної за своєю суттю революції заінтересовані передусім робітничий клас і селянство, бойовий союз яких покликаний відіграти вирішальну роль у дальшій історичній долі кубинського народу, у використанні економічної і політичної демократії для наступного переходу до некапіталістичного шляху розвитку.

Про очевидну тенденцію розвитку Куби по некапіталістичному шляху свідчить той факт, що зараз промисловість цієї невеликої країни націоналізована на 82 проценти. В руках приватних власників залишилися лише дрібні підприємства. Банки націоналізовані повністю. Половина земельного фонду стала загальнонародним надбанням. У сільському господарстві відбулися великі зміни, які відповідають інтересам селянства і всього народу. Про некапіталістичний характер соціально-економічних перетворень, що здійснюються зараз на Кубі, неодноразово говорили керівники кубинської революції. У відповідь на зухвалу вимогу американських імперіалістів встановити на Кубі конституцію 1940 року Фідель Кастро в першотравневій промові 1961 року заявив: «Ми повинні говорити зараз не про буржуазну конституцію, яка відповідала періоду панування експлуаторського класу над іншими класами, а про нову кон-

ституцію, що відповідає новій суспільній системі, без експлуатації людини людиною. Ця нова суспільна система називається соціалізмом, і нова конституція, отже, буде соціалістичною... Якщо панові Кеннеді не подобається соціалізм, що ж поробиш? Нам не подобається імперіалізм і капіталізм»¹.

Отже, історичний досвід розвитку соціалістичної революції свідчить про те, що її конкретно-історичні форми визначаються сукупністю внутрішніх і зовнішніх умов, в яких вона відбувається, співвідношенням сил всередині країни і на міжнародній арені. Але цей же досвід свідчить і про те, що в будь-якій формі — мирній чи немирній — соціалістична революція проявляє свої найзагальніші суттєві риси. Конкретні форми соціалістичної революції є формами здійснення єдиного шляху боротьби за соціалізм, формами прояву загальних законів розвитку класової боротьби і побудови соціалістичного суспільства.

Глибокий діалектичний аналіз сучасних умов суспільно-економічного розвитку різних країн, аналіз співвідношення соціальних і політичних сил на світовій арені лежить в основі творчого розвитку марксистсько-ленінськими партіями питання про шляхи соціалістичного перетворення суспільства. Строго науковий підхід до розв'язання найважливішої проблеми сучасності — переходу всього людства на шлях соціалізму, під прапором якого немає місця війнам, експлуатації і гнобленню людей, дістав свій вираз в документах нашої партії і світового комуністичного руху. В цих документах комуністичні партії ще раз викрили наклеп ідеологічних зброєносців імперіалістичної буржуазії про те, нібито комуністи виступають за війни і криваве насильство з метою експорту революції в капіталістичні країни. «Комуністичні партії, — говорить в Заяві Народи представників комуністичних і робітничих партій (1960 р.), — керуючись марксистсько-ленінським ученням, завжди були проти експорту революції. Водночас вони рішуче борються проти імперіалістичного експорту контрреволюції»². Комуністичні партії вказали реальну перспективу

¹ Газета «Правда» від 3 травня 1961 року.

² Програмні документи боротьби за мир, демократію і соціалізм, стор. 69—70.

дальшого прогресу суспільства по шляху до соціалізму через різні форми революції. Марксистсько-ленінські партії керують боротьбою робітничого класу і всіх трудящих з метою здійснення соціалістичної революції і встановлення тієї чи іншої форми диктатури пролетаріату. Вони намагаються запобігти кровопролиттю при переході до соціалізму, розв'язати завдання соціалістичної революції мирним шляхом.

Ми вже бачили, що вирішальним фактором сучасного суспільного життя, який справляє величезний вплив на хід і характер його розвитку, є світова соціалістична система. Цей фактор неминуче визначатиме також дальшу долю соціалізму в інших країнах у плані створення сприятливої міжнародної обстановки.

Революція в будь-якій країні являє собою закономірний результат об'єктивного розвитку внутрішніх суперечностей, будучи формою їх розв'язання. Встановлення нового суспільного ладу — це внутрішня справа народів кожної країни. Соціалізм не може бути експортований ззовні. Проте при наявності внутрішніх умов для революційного перетворення суспільства важливу роль відіграють і зовнішні умови. Сукупність внутрішніх і зовнішніх умов і визначає конкретну форму революції. В сучасних умовах можливе створення такої ситуації, при якій робітничий клас тієї чи іншої країни може дістати можливість прийти до влади без збройного повстання і громадянської війни, зокрема шляхом використання існуючих парламентських установ. В Декларації 1957 року, підтвердженій Заявою Народи представників комуністичних і робітничих партій (1960 р.), говориться з цього приводу, що робітничий клас і його авангард прагнуть здійснити соціалістичну революцію мирним способом. Здійснення цієї можливості відповідало б інтересам робітничого класу і всього народу, загальнонаціональним інтересам країни.

«В сучасних умовах в ряді капіталістичних країн, — говориться в Декларації 1957 року, — робітничий клас на чолі з своїм передовим загonom має змогу на основі робітничого і народного фронту та інших можливих форм угоди і політичного співробітництва різних партій та громадських організацій — об'єднати більшість народу, завоювати державну владу без громадянської війни і забезпечити перехід основних засобів ви-

робництва в руки народу. Спираючись на більшість народу і даючи рішучу відсіч опортуністичним елементам, не здатним відмовитись від політики угодовства з капіталістами та поміщиками, робітничий клас має можливість завдати поразки реакційним, антинародним силам, завоювати міцну більшість у парламенті, перетворити парламент із знаряддя, яке служить класовим інтересам буржуазії, в знаряддя, яке служить трудовому народові, розгортати позапарламентську широку масову боротьбу, зламати опір реакційних сил і створити необхідні умови для мирного здійснення соціалістичної революції. Все це буде можливе тільки шляхом широкого, безперервного розвитку класової боротьби робітничих, селянських мас і середніх міських верств проти великого монополістичного капіталу, проти реакції, за глибокі соціальні реформи, за мир і соціалізм»¹.

Теоретичні положення, що стосуються перспективи розвитку соціалістичної революції, являють собою дальший розвиток марксистсько-ленінської теорії в застосуванні до нових умов суспільного розвитку. Постановка питання про можливість переходу від капіталізму до соціалізму в окремих країнах парламентським шляхом торкається знову-таки форми, способу соціалістичної революції за відповідних сприятливих умов. Цей шлях не заперечує, а передбачає масовий революційний рух робітничого класу, об'єднання навколо нього і під його керівництвом широких трудящих мас.

Отже, мирний шлях переходу до соціалізму не є антитезою революційного шляху. Він являє собою лише специфічну форму соціалістичної революції, бо і в цьому разі головним залишається питання про заміну диктатури буржуазії диктатурою пролетаріату як вирішальну умову економічного визволення робітничого класу і всіх трудящих. А ця заміна завжди пов'язана з більш або менш гострою класовою боротьбою, що здійснюється в тій чи іншій конкретній формі.

Марксистсько-ленінська постановка питання про можливість мирного шляху соціалістичної революції нічого спільного не має з реформізмом, з ревізіоністськими «теоріями» «мирної еволюції» капіталізму в соціалізм,

---

¹ Програмні документи боротьби за мир, демократію і соціалізм, стор. 16—17.

в основі яких лежить відмовлення від боротьби за диктатуру пролетаріату, бажання зберегти капіталістичний лад. Якщо марксистсько-ленінське положення про можливість мирного переходу від капіталізму до соціалізму ґрунтується на всебічному врахуванні закономірностей класової боротьби, на глибокому аналізі всіх сторін і тенденцій суспільного розвитку в сучасну епоху, то ревізіоністські теорії ігнорують ці закономірності, йдуть врозріз з вимогами конкретного аналізу конкретної історичної ситуації. Ревізіоністи дивляться на парламентський шлях як на шлях угод і компромісів з буржуазією за рахунок корінних інтересів робітничого класу і всіх трудящих.

Положення комуністичних партій про можливість мирного переходу від капіталізму до соціалізму ґрунтується на всебічному врахуванні об'єктивних законів класової боротьби і їх специфічного прояву в конкретно-історичних умовах. Ревізіоністські ж теорії засновані на ігноруванні цих законів, на соціальній утопії «класової гармонії». Якщо перше служить теоретичною зброєю боротьби трудящих за своє соціальне визволення, то друге є засобом обману мас, відвернення їх від боротьби проти капіталізму, зняття захисту експлуататорського ладу. Інтереси дальшого розвитку комуністичного і робітничого руху, інтереси соціалізму вимагають і далі, як вказується в програмних документах боротьби за мир, демократію і соціалізм, продовжувати рішучу боротьбу на два фронти — проти ревізіонізму, який залишається головною небезпекою, і проти догматизму та сектантства.

НЕМИРНИЙ ШЛЯХ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Хоч в ідеалі комуністів немає місця насильству над людьми, і мирний шлях переходу до соціалізму є для них найприйнятнішим, глибокий аналіз об'єктивних законів розвитку сучасного капіталізму, врахування того, що пануючі класи добровільно не відмовляються від своїх привілеїв на користь всього суспільства, приводить комуністичні партії до того висновку, що в певній історичній ситуації необхідно скористатися також можливістю немирного переходу до соціалізму. В Заяві Московської наради представників комуністичних і робітничих партій (1960) говориться з цього приводу, що «в умовах, коли експлуататорські класи вдаються до насильства над народом, необхідно мати на увазі іншу можливість — немирного переходу до соціалізму. Ленінізм вчить і історичний досвід підтверджує, що пануючі класи добровільно влади не уступають. Ступінь запеклості і форми класової боротьби в цих умовах залежатимуть не стільки від пролетаріату, скільки від сили опору реакційних кіл волі величезної більшості народу, від застосування насильства цими колами на тому чи іншому етапі боротьби за соціалізм.

В кожній окремій країні реальна можливість того чи іншого способу переходу до соціалізму визначається конкретними історичними умовами»¹.

Ці положення програмного документа міжнародного комуністичного руху, сформульовані на основі найсуво-

¹ Програмні документи боротьби за мир, демократію і соціалізм, стор. 71.

рішого наукового врахування всіх об'єктивних умов і суб'єктивних факторів, що визначають нині хід суспільного розвитку, є керівними у виборі робітничим класом шляхів докорінної перебудови суспільства. Вони вказують на те, що, віддаючи перевагу мирному переходу до соціалізму, пролетаріат капіталістичних країн в той же час не може абстрагуватися від реальної суспільно-політичної обстановки. Виходячи з конкретних умов розвитку тієї чи іншої країни в даний історичний період, він повинен, в ім'я власних інтересів і інтересів суспільства в цілому, використати можливість немирного взяття влади і здійснення необхідних соціалістичних перетворень в галузі економіки, соціальних і національних взаємовідносин, ідеології та культури. При цьому комуністичні партії особливий наголос роблять на тому, щоб при виборі шляху переходу до соціалізму якнайповніше враховувалась вся сукупність умов, які визначають хід і результати революційної боротьби. Стосовно до сучасних капіталістичних країн це положення вимагає, щоб враховувався рівень економічного розвитку тієї чи іншої країни, співвідношення її класових сил, особливості історичного, соціально-політичного, національного та іншого розвитку, характер взаємовідносин цієї країни з іншими країнами капіталістичної системи і т. ін.

Візьмімо, наприклад, імперіалістичні країни, які входять до агресивного блоку НАТО. Чим характеризуються ці країни, якщо мати на увазі становище переважної маси їх населення?

Країни імперіалізму, як і вся світова капіталістична система, перебувають нині в стані глибокого занепаду і розкладу. Дальше поглиблення суперечностей імперіалізму, що почалося в післявоєнний період і охопило всі форми життя імперіалістичних держав, привело до завершення переходу монополістичного капіталізму в державно-монополістичний, в існуванні якого буржуазія найбільших капіталістичних країн вбачає свій порятунок і гарантію здобування максимального прибутку. Це привело до виникнення нового етапу загальної кризи капіталізму, до загострення класових і міжнародних антагонізмів, до поглиблення суперечностей між невеликою купкою монополістів і нацією в межах кожної даної країни. Спроба усунути це явище за допомогою тотальної мілітаризації народного господарства привела до

наслідків, протилежних тим, на які сподівались. Конфлікт між продуктивними силами і виробничими відносинами досяг небачених масштабів. Найвеличніші досягнення людського розуму — сучасна наука і техніка — ставляться монополістами на службу підготовлюваній ними винищувальній війні, а не на користь людського суспільства. Економіка імперіалістичних держав переживає період застою і занепаду, а якщо в окремих випадках і зростає, то дуже незначними темпами. Після недавніх кризисних явищ капіталістичний світ знову стоїть перед загрозою кризи, що насувається. Разом з посиленням анархії виробництва, його концентрації і централізації капіталу зростають прибутки монополістів, експлуатація і злидні трудящих. Широке впровадження автоматизації у виробничі процеси веде до нових бідувань трудящих. В ряді капіталістичних країн ще й досі не досягнуто навіть довоєнного рівня життя. Величезних розмірів досягло там безробіття, розорується значна частина дрібної і середньої буржуазії, збільшується кількість районів, що терплять від нестатків. Незважаючи на спроби згладити міждержавні суперечності в капіталістичному таборі, вони безперервно посилюються.

Американський імперіалізм є не тільки головним оплотом світової реакції, міжнародним експлуатором і жандармом, ворогом народів усього світу, але й найлютішим ворогом робітничого класу і всіх трудящих самих Сполучених Штатів Америки. Десятки мільйонів пролетарів цієї головної країни капіталістичного світу зазнають найжорстокішої експлуатації з боку ненажерливих монополій, сила яких підтримується державною машиною гноблення. Державно-монополістичний капіталізм забезпечує максимальне зростання прибутків імперіалістичній буржуазії за рахунок життєвих соків робітничого класу, найширших мас трудящих. Страшним лихом для багатьох мільйонів робітників США є безробіття. Навіть за офіційними даними в країні налічується 6,5 мільйона людей, цілком позбавлених можливостей працювати. Фактично ж ця цифра, за підрахунками прогресивних американських економістів, повинна бути збільшена на 50 процентів. Під ударами економічної кризи, конкурентної боротьби та політики уряду, яка проводиться в інтересах великих власників, кожного року розорюються тисячі й десятки тисяч фермерів. Близько

20 мільйонів душ негритянського населення систематично зазнає всілякої дискримінації та принижень. Безперервно посилюється податковий гніт, пов'язаний з гонкою озброєнь і мілітаризацією народного господарства. Зберігається тенденція пануючих кіл поставити найбільші завоювання науки і техніки на службу винищувальній війні.

Все це доповнюється ненависною трудящим політикою «холодної війни», цькуванням інакомислячих, поліцейськими і судовими розправами над усім чесним і прогресивним.

При такому стані речей можна з певністю сказати, що навіть у цитаделі сучасного капіталістичного світу — Сполучених Штатах Америки — визріває одна з найближчих об'єктивних передумов соціалістичної революції — небажання мас жити по-старому. Ця сторона загальнонаціональної кризи, що назріває, доповнюється очевидними ознаками іншої кризи — неможливістю для верхів управляти по-старому. Те, що такі ознаки дедалі наочніше проявляються останнім часом, підтверджується багатьма фактами, які в сукупності своїй свідчать про страх, невпевненість, розгубленість у правлячих колах імперіалістичної Америки.

Тріумфальні перемоги радянської науково-технічної думки, що яскраво виявились у безприкладних досягненнях ракетної техніки, яка дала змогу відкрити еру освоєння космосу; швидкий розгром організованого американським імперіалізмом воєнного походу проти Куби; провал фашистського путчу в Алжирі, що надихався американською розвідкою, і ціла серія інших приголомшливих провалів політики «плаща та кинджала» — все це, в поєднанні з економічним спадом, зростанням безробіття і т. ін., завдало важкого удару по престижу Сполучених Штатів і викликало панічні настрої в певній частині пануючих класів і правлячих кіл країни, які претендують на світове панування.

Ось кілька визнань буржуазних газет і державних діячів США, які свідчать про наявність серйозної кризи офіційної політики Сполучених Штатів. «Тріумф Ггаріна відбувся саме в той час, коли стан речей у Вашингтоні нагадував мертве кладовище, а становище в країні нітрохи не поліпшилось після адміністрації Ейзенхауера» (журнал «Тайм»). «Заходу більше не доведеться

панувати... Настали небезпечні часи, бо насувається період, коли центри тяжіння в світі будуть розташовані вже не на Заході, а пересунуться на Схід» (Едлай Стівенсон). «Американський престиж дуже потерпів. В очах наших друзів ми виглядаємо як дурні, в очах наших ворогів — як негідники, а в очах інших — як некомпетентні люди» (оглядач газети «Нью-Йорк Таймс» Сульцбергер).

У Сполучених Штатах назрівають також інші складові елементи революційної ситуації — зростають зубожіння і злигодні трудящих мас, що веде до зростання їх активності, яка проявляється, зокрема, в страйковому русі і русі за мир та роззброєння, у політичних виступах і т. д. Саме ці обставини були підставою для таких знаменних слів прогресивного американського публіциста Гаррі Фрімена: «Америка (йдеться про США.— Г. Г.) пробуджується. Тільки глухий не може почути голосу її народу. В ньому все гучніше і виразніше звучить заклик до міжнародної солідарності, миру і братерства людей»¹.

Коли і як відбудеться заміна капіталізму соціалізмом в США, сказати важко, але що це неодмінно станеться — в цьому немає і найменшого сумніву. До цього неминуче веде логіка подій, об'єктивна закономірність розвитку класової боротьби.

З тим більшою підставою можна сказати це про інші країни імперіалістичного табору, у правлячих класів яких менше можливостей для пом'якшення гостроти соціальних антагонізмів, оскільки в них більш вузьке «зовнішнє поле» (менше колоній і залежних країн) для пограбування та експлуатації і не настільки розвинута виробнича машина. Пануючі класи цих країн вже зараз натрапляють на значний опір з боку організованих сил — комуністичних, робітничих і загальнодемократичних рухів, про що, зокрема, свідчать недавні події у Франції, народ якої своєю самовідданою боротьбою рішуче заступив шлях фашистським заколотникам в Алжирі і тим ще раз продемонстрував свою силу і ненависть до реакції.

Гострі соціальні потрясіння переживають тепер ті капіталістичні країни, які перебувають під егідою США, зокрема Португалія, де поляризація багатства і злиднів, внутрішні і зовнішні суперечності, класові і національні

---

¹ Газета «Правда» від 4 травня 1961 року.

антагонізми досягли небачених розмірів і де народні маси поставлені перед дилемою — або й надалі нидіти в злиднях або, виходячи з умов, що створилися, використати наявні можливості для радикального розв'язання соціальної проблеми мирним або немирним шляхом: *мирним*, якщо в пануючих класів буде досить «розсудливості», щоб не піти на збройну сутичку з метою збереження своїх привілеїв, і *немирним*, якщо буде ясно, що суспільно-політичні сили, які зникають, вдадуться до зброї, намагаючись удержати в своїх руках владу і багатства, створені працею народу.

Сучасна буржуазія та її ідеологічні захисники з сторінок друкованих органів, з парламентських трибун, університетських кафедр і церковних амвонів несамовито галасують про «страхіття» революційних повстань і громадянських воєн, про «насильства», «проливання крові» і т. д., обвинувачуючи в закликах до них комуністів і всіх прогресивно мислячих людей. При цьому вони «забувають» про такі немаловажні обставини.

По-перше, про те, що сама буржуазія, як і експлуаторські класи, що передували їй, утвердилась при владі далеко не завжди мирно. Буржуазні революції в Англії і Нідерландах XVII століття, Французька буржуазна революція кінця XVIII століття і інші антикріпосницькі революції на європейському континенті супроводжувались жорстокою і тривалою збройною боротьбою широких народних мас, очолюваних буржуазією. Ця боротьба та її наслідки — встановлення капіталістичного ладу і буржуазних республік на місці феодалізму та абсолютних монархій — були історично прогресивним явищем, яке високо оцінене не тільки ідеологами буржуазії, але й марксистською історичною наукою.

По-друге, про те, що не буржуазії слід вчити моралі революційний пролетаріат та його партії. Протягом двох-трьох століть панування буржуазії, особливо в останні десятиліття, вона навіки заплямувала себе перед історією цілим рядом страхітливих насильств над народом, трудящими масами. На її чорній совісті — тисячі кривавих злочинів проти людяності і людства, проти гуманістичної науки і розуму. З кожним новим періодом злочини буржуазії стають дедалі жахливіші. Згадаймо хоч би звірячі розправи над мирним населенням, фізичне винищення багатьох мільйонів населення колоніальних

країн, що лежать на совісті англійських, американських, французьких, голландських, португальських та інших «цивілізаторів», які протягом століть владарювали на величезних просторах Азії, Африки, Південної Америки та Австралії. На кістках і крові «кольорових» та білих рабів створювали своє благополуччя «добрі буржуа» США, Англії, Франції та інших імперіалістичних держав. Криваві оргії влаштовувала буржуазія під час розправи з масовими революційними рухами в 1848, 1871 та інших роках, коли галіфе, кавеньяки і тьери встеляли свій шлях горами трупів мучеників свободи. А перша й друга світові війни, які забрали 60 мільйонів людських життів, завдали таких неймовірно великих втрат!? Та й зараз у багатьох районах земної кулі ріками тече кров людей, «провина» яких полягає лише в тому, що вони не хочуть більше лишатися рабами, що вони люблять свою країну і бажають бачити її вільною, незалежною, квітучою. Конго і Алжир, Лаос і Ангола, багато інших країн «старого» і «нового» світу досі лишаяються об'єктом організованого кривавого насильства і глуму з боку захисників «порядку і законності» по обидва боки Атлантики.

По-третє, про те, що понад мільярд населення земної кулі, тобто більш як третина людей світу, застосувавши в свій час збройну силу як дійову відповідь своїм класовим насильникам, експлуататорам і гнобителям, в результаті Жовтневої соціалістичної революції в Росії і демократичних революцій країн народної демократії за найкоротший історичний строк добилися в своєму економічному і духовному розвитку таких результатів, яких вони не змогли б добитися навіть за сотні років життя в умовах капіталістичного «раю». Ті жертви, які принесли народи країн соціалістичного табору в ім'я визволення від капіталістичного гніту, є мізерними в порівнянні з жертвами, що їх приносять трудящі страхітливій потворі — капіталізму, яка неодноразово заливала землю кров'ю і встеляла її трупами і яка загрожує тепер винищенням всього людства разом з плодами його багатівкової титанічної праці.

В сучасних умовах світова соціалістична система, сила і життєвість якої доведена всім ходом суспільного розвитку, робить дедалі зростаючий вплив на революційно-визвольну боротьбу народів країн капіталістичної системи. Силою свого прикладу, говориться в Заяві

Наради представників комуністичних і робітничих партій (1960 р.), світова система соціалізму революціонізує умови трудящих капіталістичного світу, запалює їх на боротьбу проти капіталізму, у величезній мірі полегшує умови цієї боротьби. В країнах капіталу умножаються і зміцнюються внутрішні сили, покликані відстояти мир і національну незалежність, забезпечити торжество демократії, перемогу соціалізму.

Отже, сучасна імперіалістична буржуазія, що знехтувала всі закони істини, добра і справедливості, не має ніякого фактичного або морального права обвинувачувати суспільні сили, які приходять їй на зміну, в тому, що вони ставляться до неї історично «несправедливо». В дійсності правда і справедливість на боці знедолених, пригноблених, експлуатованих — навіть в тому випадку, коли вони, не бачачи інших шляхів і бажаючи позбутися свого пригнобленого стану, вдаються до зброї. Вони є творцями основ всієї сучасної цивілізації, цвітом і надією людства, і тому їх дії, що перебувають у повній відповідності з відкритими марксизмом-ленінізмом об'єктивними законами історичного розвитку, за своїм все-світньо-історичним значенням та благородними спонукальними мотивами стоять вище всякого «суду» класу, який являє собою пройдений історичний ступінь розвитку людського суспільства.

НЕМИНУЧИСТЬ ПЕРЕМОГИ СОЦІАЛІЗМУ І КОМУНІЗМУ В УСЬОМУ СВІТІ

Марксистсько-ленінська теорія соціалістичної революції дістала своє живе втілення у величезних досягненнях країн світової системи соціалізму. Наймогутніша з цих країн — Радянський Союз нині успішно здійснює розгорнуте будівництво комунізму.

В результаті великої творчої енергії радянського народу, керованого своїм славетним комуністичним авангардом, що бореться під непереможним прапором марксизму-ленінізму, в нашій країні за небачено короткий історичний строк побудовано перше в світі соціалістичне суспільство, яке не знає паразитичних експлуаторських класів і матеріальної основи їх існування — приватної власності, суспільство, в якому всі відносини ґрунтуються на братерському союзі, дружбі і взаємодопомозі вільних від гноблення людей. Побудова соціалістичного суспільства і далші успіхи в його розвитку створили необхідні передумови для реалізації наміченої партією грандіозної програми будівництва комунізму в СРСР.

Досвід виконання цієї величної програми має величезне не тільки внутрішнє — для трудящих нашої Вітчизни, для Радянської соціалістичної держави, — але й міжнародне, всесвітньо-історичне значення. Революціонізує значення цього досвіду полягає передусім у тому, що успіхи радянського народу в комуністичному будівництві переконливо показують трудящим усього світу ясний шлях визволення від капіталістичного гніту, шлях завоювання справжньої соціальної свободи. Керовані комуністичними і робітничими партіями, трудящі буржуазних країн, насамперед широкі пролетарські маси,

все більше переконуються в тому, що визволитися з економічного рабства, позбутися злиднів, голоду, криз, безробіття, воєн, судово-поліцейської сваволі і т. ін. можна лише в тому разі, коли станеш на шлях, прокладений великим Жовтнем, на шлях повалення влади експлуаторів і побудови соціалізму і комунізму. Це найнаочніше виявляється в «полівінні» широких народних мас капіталістичних країн у післявоєнний період, у зростанні міжнародного комуністичного руху. Якщо в 1935 році в усіх країнах світу нараховувалась 61 комуністична і робітничка партія з 3141 тисячею членів (з них у буржуазних країнах — лише 785 тис.), то в 1960 році їх було вже 87, а кількість комуністів становила понад 36 мільйонів чоловік, в тому числі в капіталістичних країнах — 5,2 мільйона чоловік. На фоні зростання комуністичних партій наочно виступає бродіння в рядах соціал-демократичних партій, права частина яких остаточно скотилася на позицію відкритого захисту буржуазного ладу, відмовившись навіть від революційних фраз, якими вона прикривала своє справжнє реакційне обличчя.

Останнім часом в країнах капіталістичного світу значно посилюється страйковий рух. За попередніми даними, у 1960 році в країнах капіталу страйкувало 53,2 мільйона чоловік проти 22,4 мільйона чоловік у 1958 році. Від економічних страйків робітники часто переходять до широкої політичної боротьби, особливо в таких країнах, як Франція, Італія, Японія, Бельгія та інші.

Всесвітньо-історичне значення досвіду комуністичного будівництва Радянського Союзу полягає також і в тому, що він служить великою притягальною силою для народів, які недавно визволились або визволяються від колоніального рабства. Недаром американські і інші імперіалісти, що століттями наживалися на експлуатації народів азіатського, африканського і південно-американського континентів, нині з тривогою стежать за великою визвольною боротьбою пригноблених народів, вишукуючи засоби для вдержання їх у покорі і намагаючись знайти нові кайдани замість тих, що зовсім поржавіли. Особливо стараються в цьому відношенні імперіалістичні кола Сполучених Штатів, що претендують на роль гегемона в світових справах і не гребують найбруднішими прийомами аж до віроломства, диверсій і відкритих актів міжнародного розбою.

Успіхи в будівництві комуністичного суспільства, досягнуті радянським народом за перші два роки семирічки, є найяскравішим показником величезної життєздатності планової системи господарства, показником великої переваги соціалізму над капіталізмом. Відомо, що в результаті виконання народногосподарських планів у Радянському Союзі і країнах народної демократії уже в найближче п'ятиріччя світова система соціалізму вироблятиме більше половини світової промислової продукції, а це означає, що недалекий той час, коли капіталізм буде остаточно дискредитований в очах всіх трудящих нашої планети, коли народи капіталістичних країн замінять наскрізь прогнилі буржуазні порядки новим ладом суспільних відносин, при якому, за словами Карла Маркса, пануватимуть лише мир і праця.

Досвід комуністичного будівництва в нашій країні став надбанням трудящих країн народної демократії, які будують соціалістичне суспільство і в недалекому майбутньому вступають на шлях поступового переходу до комунізму. Використання цього досвіду у величезній мірі прискорить темпи комуністичного будівництва в інших країнах і в найкоротший історичний період, при наявності взаємодопомоги соціалістичних держав, забезпечить перетворення в життя основного принципу комунізму: від кожного — по здібностях, кожному — по потребах. Це саме можна сказати і щодо тих країн, які поки що залишаються капіталістичними або навіть докапіталістичними, але які рано чи пізно стануть на шлях побудови соціалізму і комунізму.

Радянський народ, який перший вступив на шлях побудови нового, справді людяного суспільства, є прапороносцем великих ідей братерства і дружби людей всіх рас і націй, оплотом миру і соціального прогресу, нездоланною силою в русі суспільства по шляху від капіталізму до свого світлого майбутнього — комунізму.

Всесвітньо-історична роль перемог радянського народу полягає ще й у тому, що в силу самої природи соціалістичного суспільства ці перемоги пов'язані з винятково швидкими успіхами наукової і технічної думки, про що красномовно свідчать радянські штучні супутники і космічні кораблі, атомні електростанції і кібернетичні машини, з успіхами, які є передусім результатом великих переваг радянського суспільного і політичного ладу, його

організації виробництва й системи освіти. Тому не дивно, що першим космонавтом стала радянська людина.

Перемога соціалізму в СРСР, величезні успіхи в комуністичному будівництві відкривають перед усім людством захоплюючі перспективи безмежного зростання продуктивних сил суспільства, створення достатку матеріальних благ, глибокого проникнення в таємницю будови Всесвіту.

Говорячи про міжнародне значення досвіду комуністичного будівництва в нашій країні, не можна не спитись також на питаннях моралі, психології, ідеології, світогляду. Вже зараз можна сказати, що революційний переворот, який відбувся під впливом докорінних суспільно-економічних перетворень у побуті і моралі, в ідеології і психології радянського народу, справив і безперервно справляє свій революціонізуючий вплив на свідомість сотень мільйонів людей земної кулі. Трудящі капіталістичних держав, особливо робітничий клас, не можуть миритися з фарисейською мораллю, що культивується пануючими класами, з людиноненависницькою буржуазною ідеологією. За прикладом своїх братів з країн соціалістичного табору вони згодом порвуть з ідейними і морально-психологічними устоями буржуазного суспільства і виявлять своє відкрито вороже ставлення до світу злиднів і відчаю, експлуатації і насильства, до світу брехні і лицемірства, якими є економічні і соціально-політичні порядки вмираючого капіталізму.

Отже, міжнародне значення досвіду будівництва комунізму в СРСР полягає в тому, що він допомагає зараз і допомагатиме в майбутньому підноситись країнам і народам, підніматися на вершину людського щастя та благополуччя, на вершину, ім'я якій — комунізм.

Вороги історичного прогресу — апологети імперіалізму останнім часом багато говорять про те, нібито Радянському Союзові і іншим соціалістичним країнам потрібні війни для того, щоб здійснити соціалістичну революцію в країнах капіталізму. Але, по-перше, марксизм-ленінізм ніколи не твердив, що загибель капіталізму і перемога соціалістичних революцій настають лише в результаті воєн між державами. По-друге, досвід історичного розвитку свідчить про те, що соціалізм уже здобув вирішальні перемоги над капіталізмом в умовах мирного економічного змагання двох протилежних соціальних

систем. Ось деякі цифрові дані, які красномовно свідчать про те, що історія працює на соціалізм і комунізм, що настає час загибелі капіталізму.

За період з 1957 по 1959 рік промислове виробництво СРСР збільшилось на 23 проценти, а США — всього лише на 4,6 проценти. Середньорічний темп розвитку промисловості СРСР за цей період становив 10,9 процента, а США — 2,3 проценти. За перші два роки семирічки промислова продукція СРСР зросла на 22,1 процента замість 17 процентів, передбачених контрольними цифрами. У 1960 році в нашій країні вироблено: чавуну 46,8 мільйона тонн, сталі — 65,3 мільйона тонн, нафти — 148 мільйонів тонн, вугілля — 513 мільйонів тонн, електроенергії — 292 мільярди кіловат-годин. Якщо в 1950 році СРСР давав близько 30 процентів промислової продукції Сполучених Штатів, то зараз він дає приблизно 60 процентів. У 1965 році СРСР випередить США за обсягом промислового виробництва, а приблизно у 1970 році — за випуском продукції на душу населення.

Високі темпи економічного розвитку характерні також для всіх країн світової соціалістичної системи. За три роки (1958—1960) обсяг промислового виробництва країн соціалістичного табору збільшився, приблизно, на 53 проценти. Середньорічний темп зростання промислової продукції дорівнював 15,2 процента (для країн капіталізму він виражається цифрою 4,2 процента). У 1960 році промислове виробництво всіх країн світової соціалістичної системи в порівнянні з довоєнним періодом зросло в 7 раз, а виробництво всіх капіталістичних країн — менш як у 2,5 раза. Безперервно підвищується питома вага країн соціалістичної системи в світовому виробництві: у 1960 році їх частка становила 36 процентів світового виробництва. Швидко зростає національний дохід соціалістичних держав. За 1958—1960 роки він збільшився: в СРСР — на 31 процент, в Румунії — на 26 процентів, в Болгарії — на 40 процентів, в КНДР — на 88 процентів¹.

Швидке зростання економічної могутності Радянського Союзу і інших країн соціалістичного табору, при застої в розвитку економіки капіталістичних держав, в недалекому майбутньому, безсумнівно, приведе до докорінних

¹ Див. «Коммунист», 1961, № 6, стор. 6, 92, 97.

змін в умонастроях найширших мас капіталістичного табору в напрямі посилення симпатій до соціалізму і комунізму і ненависті до ладу, що ґрунтується на експлуатації та бідуваннях народу. Таку перспективу змушені припустити зараз навіть непримиренні противники комунізму. Так, газета «Нью-Йорк Таймс» у редакційній статті під назвою «Зростання економіки СРСР» за 11 травня 1961 року писала: «Якщо радянська економіка розвиватиметься такими ж швидкими темпами, як в останнє десятиліття, і якщо ми, як і досі, терпітимемо відносний застій нашого економічного приросту, то невеликий розрив, що забезпечує нам тепер економічну перевагу над Радянським Союзом, може звестись до нуля. Наслідки такої швидкої зміни у співвідношенні економічних сил світу в найближчі роки будуть такими ж серйозними, як і наслідки зміни у співвідношенні воєнної могутності в світі після другої світової війни».

Якщо навіть для твердолобих поборників старого світу і лютих ворогів соціалістичного ладу стає зрозумілим, що навальні події в наш час розвиваються на користь сил миру і соціалізму, то незаперечність висновку про неминучу загибель капіталізму і перемогу комунізму на всій землі не підлягає сумніву. «Коли перед народами всього світу, перед світовим пролетаріатом,— писав Джанлуїджі Брагантіні, головний редактор журналу «Лаворо», органу Загальної італійської конфедерації праці,— стоять такі ясні, такі світлі приклади, коли вони мають перед очима такий надихаючий досвід Радянського Союзу і соціалістичних країн, досвід, який ці країни надають у розпорядження всього людства, народ Італії, народи всього світу не можуть помилятися у виборі свого шляху»¹.

Такої ж думки додержують не тільки багато прогресивних людей розвинутих капіталістичних країн, але й передові люди країн Азії, Африки, Латинської Америки. Ми вже бачили, що, крім європейських країн народної демократії, народи великого Китаю, Монголії, Корейської Народно-Демократичної Республіки і В'єтнаму, а в останній час і народ Куби, що перебував раніш під тяжким гнітом американського імперіалізму, обрали шлях некапіталістичного розвитку і вже досягли великих успіхів,

¹ Газета «Известия» від 2 травня 1961 року.

йдучи по цьому шляху. Розправляють могутні плечі народи величезного африканського континенту, які не бажають більше нидіти в рабстві у панів-колонізаторів. Деякі з цих народів — в особі їх керівних діячів — ясно уявляють собі, що повторювати еволюцію капіталізму історично недоцільно, що єдиним шляхом руху по шляху справжнього соціального прогресу є для них некапіталістичний шлях. Так, президент Гвінейської Республіки Секу Туре недавно заявив: «Всяка нерівність будь-якого характеру, всякі форми гніту і панування таять у собі історичні нерівноваги, які неминуче приводять до воєн, бо вони різко стикають незаконні інтереси, застосування сили і егоїзм з природними, законними інтересами трудящих народів.

Сповнений рішучості добитися повного визволення Африки, гвінейський народ має намір ліквідувати всі форми експлуатації, хай це буде між країнами, між класами і соціальними групами, а також між окремими особами. Ми чудово розуміємо, що така орієнтація згуртує вже створений фронт боротьби на благо миру і що вона сприяє створенню об'єктивних умов для забезпечення справжньої солідарності між народами в інтересах загального прогресу»¹.

* * *

У промові на мітингу з нагоди успішного польоту радянської людини в космос М. С. Хрущов говорив:

«Перед усім світом ми з гордістю і непохитною впевненістю заявляємо, що, успішно здійснивши почате в 1917 році Жовтневою революцією будівництво соціалізму, ми впевнено і сміливо йдемо вперед по шляху, вказаному великим Леніним,— до побудови комунізму. Ми кажемо, що в світі немає такої сили, яка б змогла звернути нас з цього шляху. Перемога буде за нами, і це найблагородніша, найсвітліша перемога...

Рух народів до комунізму, благородне прагнення людей до цієї великої мети не може бути применшений або зупинений. Цей рух набрав величезної, нездоланної сили, і немає таких перешкод, які б могли зупинити цей великий процес розвитку людства. Радянський народ, народи

---

¹ Газета «Правда» від 5 травня 1961 року.

соціалістичних країн, народи всього світу, в тому числі і народи тих держав, які ще не добилися своєї перемоги, але наполегливо борються за торжество прогресу над експлуатацією і гнобленням, переможуть, спорудять світлу будову комунізму. І це буде великим благом людства, вінцем його безперервного розвитку»¹.

В цих словах — велика віра в марксистсько-ленінську теорію соціалістичної революції, в нездоланну силу соціалістичного ладу; в них — глибокий вираз об'єктивних законів суспільного розвитку в сучасний період, тенденції дальшого руху людського суспільства по шляху історичного прогресу. Незважаючи на шалену протидію буржуазії, що корчиться в передсмертних агоніях, соціалізм і комунізм переможно крокують по землі, осяваючи людей променистим світлом щастя, вічного миру, матеріального і духовного багатства.

---

¹ Радянська людина в космосі! Держполітвидав УРСР, 1961, стор. 23.

З М І С Т

	Стор.
Соціалістична революція—закон переходу від капіталізму до соціалізму	6
Умови та особливості мирного переходу до соціалізму	15
Немирний шлях соціалістичної революції	39
Неминучість перемоги соціалізму і комунізму в усьому світі . . .	47

Головаха Иван Петрович

О мирном и немирном путях перехода к социализму

Госполитиздат УССР

(На українском языке)

Редактор *О. М. Іванченко*

Обкладинка художника *І. Д. Мільохіна*

Художній редактор *Ю. С. Яхніс*

Технічний редактор *В. Я. Лямкін*

Коректор *Д. М. Антипова*

Здано на виробництво 31/V 1961 р. Підписано до друку 3/VII 1961 р. Формат паперу 84x108¹/₃₂. Фіз.-друк. арк. 1²/₄. Ум.-друк. арк. 2,87. Облік.-вид. арк.-3,09. БФ 16753. Зам. № 402. Тираж 16000. Ціна 7 коп.

Державне видавництво політичної літератури УРСР. Київ, Володимирська, 42.

Книжково-журнальна фабрика Головополіграфвидаву Міністерства культури УРСР.
Київ, вул. Воровського, 24.

7 коп.

1/111
1-61

С